

ULUSLARARASI AVCILAR SEMPOZYUMU / INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON AVCILAR

BÜTÜN YOLLAR AVCILAR'DAN GEÇER

ALL ROADS PASS THROUGH AVCILAR

15-16 MART / MARCH 2018

AVCILAR BELEDİYESİ KATKILARIYLA

ALEV YAYINLARI

ULUSLARARASI AVCILAR SEMPOZYUMU / INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON AVCILAR

BÜTÜN YOLLAR AVCILAR'DAN GEÇER

ALL ROADS PASS THROUGH AVCILAR

15-16 MART / MARCH 2018

AVCILAR BELEDİYESİ KÜLTÜR HİZMETİDİR

Yayın No: 8

ALEV YAYINLARI

BÜTÜN YOLLAR AVCILAR'DAN GEÇER

Yayın Sahibi
ALEV YAYINLARI

Editör
ŞENGÜL AYDINGÜN
YUSUF BENLİ
AYBERK ENEZ

Yayına Hazırlayan
AHMET KOÇAK

Grafik Tasarım / Kapak
TEKİN ZENGİN

Fotoğraf Arşivleri
ÖZCAN TETİK
FİRUKÖY VAKFI

Mayıs 2018

ISBN: 978-975-335-068-6

Alev Yayınları

Genel Ajans Basım, Dağıtım, Organizasyon Ltd. Şti.
Nine Hatun Mah., Horasan Cad. No: 23/B 34220 Esenler - İstanbul
Tel / Faks: +90 (0) 212 646 41 11
E-posta: alev.yayin@gmail.com
Yayıncı Sertifika No: 17134

Baskı-Cilt

Saner Basım Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Litros Yolu 2. Mat. Sit. No:2/4 2BC3/4 Zeytinburnu, İstanbul
Tel: +90 212.674 10 51
Fax: 90 212.612 79 27
E-mail: info@sanermatbaacilik.com
Sertifika No - 35382

Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 Sayılı Yasa'nın hükümlerine göre, kitabı yayımlayan Alev Yayınlar'ın ve yazarının izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, yayımlanamaz, depolanamaz. Makalelerin içeriği ile ilgili sorumluluklar yazarlara aittir.

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

Dr. Handan TOPRAK BENLİ

Yavuz ERGUN

Onur GÜLİN

Sibel ÖZKAN

Özlem YÜKSEL

Selin TAŞDEMİR

Ayberk ENEZ

SEMPOZYUM BİLİM KURULU

Prof. Dr. Haluk EYİDOĞAN

Prof. Dr. Şükrü ERSOY

Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR

Prof. Dr. Andreas KÜLZER

Prof. Dr. Blazej STANISLAWSKI

Prof. Gosciwit MALINOWSKI

Prof. Dr. Aynur Koçak

Doç. Dr. Şengül AYDINGÜN

Dr. Şeniz ATİK

Dr. Hasan DEĞİRMENCİ

R. Haldun AYDINGÜN

Asuman YARKIN

Konrad SZYMANSKI

İÇİNDEKİLER

Sempozyum Açılış Konuşması Bütün Yollar Avcılar'dan Geçer Dr. Handan TOPRAK BENLİ	7
Amindos Çiftliği'nden Avcılar Merkez Mahallesi'ne İsmail DİNÇTÜRK	13
Göçler İle Gelenler - Firuzköy Dr. Hasan DEĞİRMENÇİ	29
Firuzköy'de Yerleşim ve Yaşama Bakış Celal BİLGİN	41
Avcılar'da Eğitim, Kültür ve Sanat Onur GÜLİN	49
Avcılar'da Şehirleşme ve Çevre Sibel ÖZKAN	57
Bütün Yollar Avcılar'dan Geçer (Nüfus ve Beşeri Durum) Yunus ARIKAN	71
İstanbul'un İlk "Örenyeri ve Kent Parkı"; Bathonea Projesi "First Archaeological and Metropolitan Park" of Istanbul Bathonea Project Asuman YARKIN	81
Tufan Miti İzinde Küçükçekmece Gölü Efsanesi The Legend of Küçükçekmece Lake in Impression of the Flood Myths Prof. Dr. Aynur KOÇAK	95
Avcılar'da Çağlar Boyunca Uluslararası Bir Aktarma Limanı (Bathonea) An International Transshipment Port through Ages (Bathonea) Haldun AYDINGÜN	105
Avcılar'ın Deprem Tarihi ve Gelecekteki Tehlikeler Hakkında Öngörüler The History of Earthquakes in Avcılar and Predictions about the Future Risks Prof. Dr. Haluk EYİDOĞAN	115
Avcılar'da Afet Yönetimi ve Bilinci Disaster Management and Knowledge in Avcılar Dr. Oğuz GÜNDOĞDU, Özden IŞIK, İbrahim BERBER	125
Avcılar İlçesi ve Çevresinin Nadir Çiçekleri Rare Plants of Avcılar Village and Surroundings Prof. Dr. Tamer ÖZCAN	137
İklim Bağlamında Dünya Afet Tarihine Bir Bakış ve İnsan An Overview of the Disaster History of the World in the Context of Climate and Human Prof. Dr. Şükrü ERSOY	147

Avcılar İlçesinin Jeomorfolojisi Geomorphology of Avcılar Dr. T. Ahmet ERTEK, Dr. Hakan KAYA	159
Avcılar'ın Sumruları (Sterninae) Bülent ŞEKER	173
Vikingler Avcılar'da, "Varangianların Yolu Projesi" Vikings in Avcılar, "Project of the Varangian's Way" Prof. Dr. Błażej STANISŁAWSKI	175
Cult Centers of St. Mamas in Constantine Porphyrogenitus' Works Side Remarks From the Project: Istanbul / Constantinople Constantine Porphyrogenitus'un Çalışmalarında Aziz Mamas Kült Merkezleri Istanbul / Constantinople Konrad SZYMAŃSKI	189
Bathynias Bathynias Olga WEGLARZ	201
istanbul'da Aziz Mamas Kalıntıları Relics of St. Mammes in Istanbul Tomasz PEŁECH	211
Avcılar Kıyılarında Denizel Arkeoloji Çalışmaları Doç. Dr. Hakan ÖNİZ, Doç. Dr. Şengül AYDINGÜN, Günay DÖNMEZ	221
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea?) Buluntuları Işığında Sosyal Yaşam Kurguları Dr. Şeniz ATİK	229
Antik Çağ ve Erken Ortaçağ'da Doğu Trakya Tarihi The History of Eastern Thrace in Late Antiquity and the Early Middle Ages Prof. Dr. Andreas KÜLZER	243
Arkeolojik Verilerle Avcılar'ın Yüz Binlerce Yıl Öncesine Uzanan Geçmişi Hundred Thousands Years of Avcılar's History as Discovered Through Archaeological Researches Doç. Dr. Şengül AYDINGÜN	263
Sempozyum Kapanış Konuşması BATHONEA ARKEOPARK PROJESİ Dr. Handan TOPRAK BENLİ	315

Arkeolojik Verilerle Avcılar'ın Yüz Binlerce Yıl Öncesine Uzanan Geçmişi

Hundred Thousands Years of Avcılar's History as Discovered Through Archaeological Researches

Şengül AYDINGÜN*

Özet

1990'ların sonunda İstanbul'un merkezinde uzak bir ilçe olarak kurulan Avcılar, Osmanlı dönemi boyunca 15-20 haneli Rum balıkçı halkın yaşadığı çiftlik tarzı yerleşmelerinin olduğu bir bölgedir. Uzun yıllar İstanbul'dan batıya, ya da batıdan İstanbul'a gelenlerin yol üzerindeki bir transit geçiş noktasından öteye geçmeyen Avcılar'ın adı da av yeri olarak yüzlerce yıldır imparatorların seçiminden gelir. Nehir, göl ve denizin birleştiği ender coğrafi konumundan dolayı, sahip olunan ulaşım kolaylığı yanında besin kaynaklarının zenginliği yüz binlerce yıldır insanları bölgeye çekmiştir. Bu yazıda Avcılar Firuzköy Yarımadası'nda yürütülen arkeolojik kazılarla ortaya çıkarılan uzun geçmişi anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

İstanbul, Avcılar, Küçükçekmece Gölü, Firuzköy, Antik Liman

Abstract

Avcılar, which was officially organized as one of Istanbul's main municipalities towards the end of 1990's, was a small fishermen village with 15 or 20 houses, mostly Greek origin during the Ottoman period. For a very long time it was no more than a stop-over for the travelers from Istanbul to west and vice-versa. The name means "hunters" in Turkish and gives some clues about the use of the region during the past. For hundreds of years the emperors were visiting the region for hunting where rivers, lake and sea come together to form an exemplary and rare geography. These very same characteristics and the ease of transportation and communication the area enjoyed thanks to the main roads passing through for millennia, it was always an attractive place to settle for people. In this paper the long history of the region, as discovered during the excavations carried out in the Avcılar Firuzköy peninsula, will be presented.

Keywords:

İstanbul, Avcılar, Küçükçekmece Gölü, Firuzköy, Ancient Harbor

* Doç. Dr., Bathonea Kazıları Başkanı, Kocaeli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, sengulaydingun@kocaeli.edu.tr

İMPARATORLARIN SEÇKİN AV BÖLGESİ: AVCILAR

1990'ların sonunda İstanbul'un merkez-
den uzak bir ilçesi olarak kurulan Avcılar,
Osmanlı dönemi boyunca 15-20 haneli Rum
balıkçı halkın yaşadığı çiftlik tarzı yerleşme-
lerinin olduğu bir bölgedir. Uzun yıllar İs-
tanbul'dan batıya, ya da batıdan İstanbul'a
gelenlerin yol üzerindeki bir transit geçiş
noktasından öteye geçmeyen Avcılar'ın adı da
av yeri olarak yüzlerce yıldır imparatorların
seçiminden gelir. Nehir, göl ve denizin birleş-
tiği ender coğrafi konumundan dolayı, yeşil
alanlar ve sık sazlıkların yer aldığı göl çevre-
sinde yüz binlerce su kuşu, yaban ördeği, tatlı
ve tuzlu su canlıları, çeşitli balıklar, karaca-
lar, ceylanlar, geyikler, domuzlar ve pek çok
yaban hayvanı geçmişte yaşamıştır (Harita
1). Böylesi zengin besin kaynaklarının oldu-
ğu bölgede avlanmak idealdir. Tarih boyunca
hem Roma-Bizans hem de Osmanlı yöneti-
cileri bu güzel konumdan yararlanmışlardır.
Bizans imparatorlarından I. Basileos'un böl-
gede yaptırılan bir av köşkünde kaldığı ve 20
Ağustos 886'da av sırasında bir geyiğin boynuz
darbesiyle yaralanıp ardından ölmesi, bölge-
nin imparatorlarca av yeri olarak kullanıldı-
ğına dair önemli bir bilgidir (Vogt 1973:422).
Osmanlı döneminde de Sultanların avlanmak
için çevrede Sultan köşkleri ve Kasırlar yaptı-
rdıkları bilinir. Günümüzde Avcılar'dan Hara-
midere'ye doğru inişte Saadetdere Mevkiinde
Torium alışveriş merkezi yanındaki kalıntıla-
rın bu köşklere biri olduğu sanılmaktadır
(Res. 1) (Eyice 1977/78: 70).

İLK MAHALLELER

Osmanlı'nın son günlerinde 19. yüzyıl sonu ve
20.yüzyılın başlarında Balkanlardan mübade-
le ile gelen Türk göçmen aileler, Rumlardan
kalan çiftlik arazilerini satın alıp yerleşmeye
başlarlar (Res. 2). İlk çiftlikler Küçükçekmece
Gölü'nün batı yakasında kurulmuş *Firuzköy*,
Ambarlı ve *Aminos*'tur. Balkan gelenekle-
ri ile bölgeye yerleşen çalışkan göçmenler,
bölgedeki verimli tarım arazilerini, buğday ve
ayçiçeği tarlaları, bostan ve üzüm bağlarından
oluşan küçük köylere çevirirler (Res. 3a-b-c,
4-5). Küçükçekmece gölünde Rum balıkçıları
tarafından yakalanan, tatlı su levreği, turna,
yeşil sazan ve yılan balıkları ile gölün ağzında

Marmara denizinde yakalanan kefal ile birleş-
en ürünler 20 km doğudaki İstanbul merke-
zine Avcılar çevresindeki köylerden götürülüp
pazarlanmaktadır (Res. 6). 1960'lar sonuna
doğru bölge, İstanbul merkezinde yaşayan
orta üst sınıfın gözde bir sayfiyesi olur. De-
niz kenarına yazlıkların yapılmaya başladığı
Avcılar'ın Marmara denizi kıyısındaki sahil-
leri yaz aylarında deniz keyfi yapan İstanbul-
lularla dolmaya başlar (Res. 7). Buraya "*De-
niz Köşkler*" adı verilir. Aynı yıllar Avrupa ile
karayolu ticaretinin hızlandığı ve Türkiye'den
işçi göçünün de başladığı yıllardır. Tırların ve
işçilerin kullandığı uluslararası E-5 Karayolu
Avcılar'dan geçmektedir (Res. 8). Aslında bu
yol Roma döneminin meşhur Via Egnatia'sın-
dan başka bir yol değildir. Via Egnatia, Doğu
ve Batı Roma'yı birbirine bağlayan uluslara-
rası yol olarak tarih kayıtlarında geçmektedir.
Zamanla artan trafik Avcılar'ın arazilerinden
geçen karayolu çevresinde benzinci, lokanta,
otel gibi günlük ihtiyaçları karşılayacak tesis-
leri, ardından da yapılaşmayı getirir Türkiye
Elektrik İşletmelerinin ve Petrol Dolum tesis-
lerinin de bölgeye gelmesiyle hızlanan küçük
sanayileşme Avcılar'a Anadolu'dan işçi göçü
yaşatır (Res. 9). 1960'ların sonuna doğru ve-
rilen imar izni ile tarım arazilerinin kaderi ya-
vaşca değişmeye başlar.

SAHİL YERLEŞMESİNDEN YARIM MİLYON NÜFUSLU İLÇEYE

1970'lerde ülkenin doğusundaki siyasi olaylar
ve ekonomik sıkıntılardan kaçanların önlemeyen
göç dalgası Avcılar'ı da vurur. Önce Bakırköy,
ardından Küçükçekmece ilçelerinin mahal-
lesi konumundaki Avcılar, 1980-2000'li yıllar
arasında, İstanbul merkezine uzakta da olsa
Küçükçekmece-Sirkeci tren hattı dolayısıyla
kentin dış çeperinde yaşamaya çalışan Ana-
dolu'dan İstanbul'a göç etmiş dar gelirli va-
tandaşlar için çekim merkezi olur. Nüfus hızla
artmaya başlar, Avcılar'ın demografik yapısı
değişir. 1980'lerden sonra güzelim tarım ara-
zileri, alabildiğine uzanan buğday ve ayçiçeği
tarlaları birer birer bir kaç katlı binaya dönü-
şerek hızla ortadan kaybolur. Her geçen gün
artan (bir kısmı kaçak) inşaat ile günümüzde
yoğun bir yapılaşmaya maruz kalan Avcılar'ın
Küçükçekmece Gölü kıyısındaki I. derece Ar-
keolojik sit alanı olarak ilan edilen Firuzköy

yarımadası dışında neredeyse boş arazisi kalmaz.

1992 yılında Küçükçekmece'den ayrılan Avcılar ilçe olur. Avcıların doğu sınırı Küçükçekmece Gölü'nün batı yarısından başlar. Günümüzde 500.000 nüfusa ulaşan Avcılar'dan Avrupa'ya ülkeyi bağlayan D-100 (eski E-5) ve TEM olmak üzere iki önemli otoyolunun geçmesi, ayrıca İstanbul'un 52 kilometrelik en uzun toplu taşıma "Metrobüs" hattının 2007 yılından sonra hizmete başlaması, Avcılar'ın yerleşilecek ideal bölge olarak popüleritesini artırır. Metrobüs hattının verdiği ulaşım kolaylığı son yıllarda Avcılar'ı İstanbulluların ikametgah olarak en çok tercih ettiği ilçe yapmıştır (Res. 10)

Son yüzyılı hakkında kısaca yukarıdaki bilgileri aktarabileceğimiz, 1980'lere kadar İstanbul'un sahil kasabası görünümündeki Avcılar, aslında sahip olduğu deniz, göl ve nehirler ile yüz binlerce yıl evvel ilk insanlar için ideal bir yerleşim alanı olarak fark edilmiş ve burada küçük topluluklar halinde yaşam başlamıştır. Avcılar, İstanbul'un ve Trakya'nın en eski insan topluluklarının ev sahipliğini yapmış en der bir coğrafi köşedir.

Avcılar'da son yıllarda başkanlığımızda yürütülen arkeolojik kazı ve araştırmalar yalnız İstanbul'un değil, ülkemizin ve Avrupa'nın yüz binlerce yıl önceki insanlık yaşamının varlığını kanıtlamıştır. İTA (İstanbul Tarihöncesi Araştırmaları) projesi olarak Kocaeli Üniversitesi ve Kültür ve Turizm Bakanlığı adına 2007 yılından itibaren başladığımız bölgenin tarihine ait yüzey araştırmalarında neler ortaya çıkarılmıştır? 2009 yılından itibaren başlanılan kazılarda da ortaya çıkardığımız yeni bilgiler, kent tarihine ne gibi yeni katkı sağlamıştır ve sağlayabilecektir? Bu bilgiler ve hipotezler Avcılar çevresinde geçmişte yapılmış az sayıdaki çalışmalarla birleştirilerek bu yazıda anlatılmaktadır.

TARİH ÖNCESİNDE AVCILAR

Avcılar'ın imar görmemiş arazilerinden Firuzköy yarımadası üzerinde son on yıldır başkanlığımızca yürütülen arkeolojik çalışmalar, 800.000 yıl öncesine (Alt Paleolitik Çağa)

kadar inen bir tarihi bizlere sunmaktadır. Bu dönemin kanıtları, çaytaşı aletler ve satırlardır (Res. 11). İnsanlığın bir sonraki aşamada ürettiği ikinci grup aletler de yine Firuzköy yarımadası üzerinde bulunmuştur. 130.000 yıl öncesine ait iki yüzeyli çakmak taşı aletlerin varlığı ile yeni aletlerin daha da keskinleşmiş olduğu izlenir. Artık etler daha rahat kesilebilmekte, hayvan derileri daha rahat yüzülebilmektedir. Gelişen aletler insanın üretkenliğini artırmakta hayatını kolaylaştırmaktadır. Avcılar'daki tarih öncesi aletlerin tipolojik çeşitliliği bölgede uzun süren tarihöncesi yaşamı kanıtlamaktadır. Tüm bunlardan başka, insanlık için çok önemli bir gelişme aşaması olan tarımın da Avrupa'da en erken uygulandığı bölge olarak Avcılar'ın seçildiğini görmekteyiz. Firuzköy Yarımadasının verimli toprağı ilk tarımcı toplulukları buraya çekmiş olmalıdır. MÖ. 7000'li yıllara tarihlenen çakmak taşı dilgilerin ve onların naviform biçimli çekirdeklerinin varlığı en eski tarım aletleri olarak Avcılar'daki tarımcı toplulukların günümüze bıraktıkları çok önemli izlerdir (Res. 12). Bu keşif bilim dünyasını oldukça şaşırtmıştır. Dilgi ve çekirdekler Güneydoğu Anadolu'dan çok iyi tanınan henüz çanak çömleğin kullanılmadığı ancak, başlangıç aşamasında tarıma geçildiğini kanıtlayan tarımsal aletler ile aynı biçimde işlenen naviform biçimiyle Avrupa'da kazılarda ele geçen ilk örneklerdir (Aydıngün 2009). Bu aletler ile Avrupa'ya tarımın İstanbul Avcılar - Firuzköy'deki tarım arazilerinin işlenmesiyle geçmiş olduğu kanıtlanmıştır.

Firuzköy dışında da ilk insan yerleşmelerine ait izler Avcılar'ın başka bölgelerinde de bulunmuştur. İlçenin batısında yer alan Ambarlı Deresi kenarında burada Firuzköy'deki gibi yaşamış ilk insan gruplarına ait av aletleri ele geçmiştir. 1980'li yıllarda Ambarlı deresi ıslah edilmeden önce yüzeyde yapılan araştırmalarda dere kenarında (Orta ve Epi Paleolitik) yüz binlerce yıllık taş aletlere rastlanılmıştır (Özdoğan 1982:44). Bu aletlerle dere kenarında balık, ördek, su kuşu avlanmış olmalıdır.

Avcılar'ın Firuzköy Yarımadasında henüz çanak çömlek üretmeyi bilmeyen ancak, tarım yapabilen toplulukların zamanla seramik yapmayı da öğrendiklerini görmekteyiz. İlk

üretimleri koyu renkli ince cidarlı, balçık hamurlu seramikler Firuzköylülerin açtığı sulama kuyularının dibinden çıkmıştır (Res. 13). Bu seramikler ile Yenikapı'da ele geçen MÖ. 6500'lere tarihlenen Neolitik dönemin seramikleri bire bir aynıdır. Sulama kuyularının dibinden çıkan Neolitik seramikler bize, artık bölgede hem tarım, hem de seramik üretebilen, bu nedenle artı ürünü uzun süre saklamayı becerebilmiş daha gelişmiş tarım topluluğunun varlığını anlatmaktadır. Bu dönemin ardından taş aletlerin yanında, maden aletlerin de kullanılmaya başladığı Kalkolitik, Erken Tunç dönemleri gelir (MÖ. 5500-2000). Ancak bu dönemlerde tüm Marmara denizi kıyılarındaki deniz seviyesinde bir yükselme olduğu ve tüm kıyı yerleşmelerinin bu yüzden sular altında kalmış olduğu sanılmaktadır.

Orta Tunç dönemine gelindiğinde bu döneme ait daha önce İstanbul ve Trakya'da hiç bir iz bulunmazken Avcılar Firuzköy Yarımadasındaki kazıların en alt seviyelerinde ele geçen bazı buluntular, deniz seviyesi altında kalmış Orta Tunç dönemi izlerini karşımıza çıkarmıştır (Aydıngün 2013:1-14). Kazılarda tipolojik özellikleri göz önüne alınarak MÖ. 2.binin ilk yarısına tarihlenebilen Erken Hitit tipindeki bir bayan, bir erkek iki heykelcik (Res. 14) ile ayrıca geyik üzerinde duran bir tanrıça olarak yorumlayabildiğimiz kurşun figürin ele geçmiştir. Orta Tunç dönemine tarihlenebilen seramik parçaları da aynı konteksten ele geçmiştir. Söz konusu buluntular İstanbul'da bilimsel bir kazıda ortaya çıkan Orta Tunç Çağı'na ait ilk örnekler olarak önemli bir kronolojik boşluğu doldurmuştur. Söz konusu heykelcikler ve figürin ile seramik buluntular analogik özellikleriyle MÖ.18-15 yüzyıllar arasına tarihlenebilmektedir.

Seramik buluntular Batı ve Orta Anadolu'daki Orta Tunç Çağı kazılarının Erken Hitit tabakalarının pek çoğunda ele geçtiği için çok rahatlıkla tanımlanabilen, çark yapımı, ince cidarlı, kırmızı hamurlu ve kırmızı astarlı, dikey açkılı, mallarından olan seramikler kulplu testi formundadırlar (Res. 15). Hitit seramik-

lerinin genel özelliği kap yapımında çömlekçi ustalarının mineral katkılı çömlekçi hamuru kullanmalarıdır. Biraz demir içeren çömlekçi kiline değişik tanecik boyutlarında kum ya da taşçık bazen de şamot adı verilen çanak çömlek kırıkları katarak, hazırlanan hamura şekil verirken, kap yüzeylerinin yükseltgen ortamda (fırınlama sırasında yeterli oksijen alan bir ortam) fırınladığında parlak kırmızı renge dönüşen, arıtılmış ince kilden yapılmış bir astarla kaplamalarıdır. Erken Hitit seramiğini tanımlayan en temel özellik parlak bakırı ya da altını çağrıştıran, metalik pırıltılı kap yüzeyidir. Bu türde üretilmiş seramiklerin üretim tekniğine "gold glimmer" adı verilmektedir. Büyük olasılıkla bu işlemde amaç değeri yüksek madeni kapları anımsatan ürünleri taklit etmektedir (Müller-Karpe 2002:502).

Kazılarda ele geçen Erken Hitit kaplarından biri sandık biçimli, taş sıralı bir mekandan gelmiştir (Res. 16). Seramiğin içinden toz halde kalay çıkmıştır¹. Kalay, MÖ. 2.000'de döneminin en kıymetli hammaddesidir. Tunç yapımı için özel olarak çok uzak ticaret rotalarından getirilir. Kalay'ın, çark yapımı kırmızı seramiklerin, demir heykelciklerle aynı konteksten ele geçmesi İstanbul Protohistoryası için bir ilktir. Dönemi içinde düşünüldüğünde içi kalay dolu metalik kaplar ne kadar değerli ve prestij eşyasıysa, demir heykelcikler de aynı dönem için son derece kıymetlidir. Çünkü M.Ö. 2000'lerin başında demir, daha önceki bin yıllardan itibaren bilinse bile, sanayide gelişme evresini yaşayan, henüz seri üretime geçememiş, az bulunan, bu yüzden de çok değerli sayılan bir maden durumdadır. Erken Hitit metinlerinde AN.BAR olarak tanımlanan demir, kral ve kraliçe ile özdeşleştirilen son derece değerli bir malzeme olarak geçer. Hititler ilk önceleri prestij malzemesi olarak kullandıkları bu metali izabe tekniğini bularak (Savaş 2006:11) günlük yaşam içine sokmuş, araç-gereç ve silah yapımında demiri kullanmışlardır. Daha sonra demiri ihraç etmeyi başarmış hatta zaman zaman da ihracatını yasaklamış, bazen vergi ya da haraç olarak (Dönmez 2014:68) dönemlerinde bü-

1 XFR cihazıyla Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, İstanbul Nükleer Araştırma Enstitüsü-Küçükçekmece tarafından yapılan analizler için Doç. Dr. Sinasi Ekinci ve Asiyi Özsarıya çok teşekkür ederiz. (Onarlı, 2007: 115).

yük bir güç elde etmişlerdir². Bir çok yazılı kaynakta demirin altına göre beş kat, gümüşe göre doksan kat daha değerli olduğu belirtilmektedir³. Kazı alanlarımızda iki ayrı açmada bulunan heykelciklerin demirden yapılmış olması onların dönemindeki değerini ve çok özel olarak üretildiklerini göstermektedir. Hitit yazılı kaynaklarında çok dindar bir toplum olan Hititlerin tanrılarını üretirken pek çok maden yanında demirden üretildikleri de yazmaktadır (Savaş 2006:63-65).

Kazılarda ele geçen küçük eserler, seramikler ile kalay, bitümen gibi hammaddelerin İstanbul Avcılar-Küçükçekmece kıyılarına kadar nasıl geldiği ise önemli bir sorudur. Tarihsel kayıtlara baktığımızda Hititlerin bilinen ilk kralı olarak kabul edilen Labarna'nın (1680-1650) yılları arasında hükümdarlık yaptığı ve bu dönemden beri (Alp 2002: 178; Karauğuz 2002:140), Hititlerin Kuzeybatı Anadolu'daki Wiluša ile ilişkilerinin başladığı kabul edilmektedir (Turan 2016: 95). Orta Hitit Krallığında ise 15. yüzyıl başlarında yaşamış I/II Tuthalia'nın Kuzey Batı Anadolu'daki Aşşuwa federasyonunu yıktığı hem metinlerden (KUB XXIII.11 Öy.II 13-19) hem de Boğazköy'de ele geçmiş bir tunç kılıç üzerindeki yazıdan anlaşılmaktadır (Ünal 1992:46-50; 1993:727-730). Söz edilen Aşşuwa ülkeleri arasında Wiluša (Troia)'da bulunmaktadır. Son yıllarda Aşşuwa ülkesi olarak kabul gören bölge Troia-Çanakkale-Balıkesir, Erdek çevresidir (Alparslan 2002:23-34). Erdek ve hemen arkasındaki Kapıdağı yarımadası Küçükçekmece gölünden lodos rüzgarlarının olduğu günlerde çok açık bir şekilde görünmektedir ve yaklaşık 80 km. uzaklıktadır. Tunç Çağı denizcilerinin açık denizlerde görüş mesafesi içerisindeki

kara parçalarına gidebildikleri bilinmektedir. Yaklaşık 80 km'lik bir uzaklık, lodos rüzgarları ile sabah erkenden hareket eden bir yelkenli geminin akşam olmadan Marmara'nın güneyinden kuzeyine ulaşması için yeterli bir mesafedir (Res. 17). Hititler bölgeye gelmesi bile onların özel eşyalarını getiren, ticari bir alışveriş sisteminin var olduğunu düşünmemiz gerekir.

Anadolu üretimi olduğu düşünülen demir heykelcikler ve kırmızı astarlı seramikler yanında aynı konteksten küçük bir parça MÖ 17-15. yüzyıllara tarihlenebilen Kıbrıs beyaz astarlı (White Slip) seramik parçası⁴ ele geçmiştir (Res. 18). Ayrıca yine aynı alandan açık renk zemin üzerine turuncu renkli paralel bantlı Yunanistan Ana karasının Orta Tunç Çağındaki önemli uygarlığı Mikenlere ait bir kabin küçük bir gövde parçası ile boyalı bir kulp ele geçmiştir (Res. 19). Balkan Tunç Çağı seramiklerini andıran bir kaç kahverengi hamur üzerine beyaz boyalı seramik parçası da gene aynı konteksten gelmiştir (Res. 20). Bunların yanı sıra Mezopotamya kaynaklı plakalar halinde dairevi biçimde yerleştirilmiş bitümen (zift) (Res. 21)⁵ deposu açığa da ortaya çıkarılmıştır. Tüm bu buluntular bölgenin MÖ. 2000 başından itibaren Akdeniz ve Levant ile ilişkisini göstermeye başlayan ilk arkeolojik kanıtlardır MÖ 2000'li yılların ilk yarısına tarihlenebilen Erken Hitit heykelcikleri ile seramik parçalarının deniz kumu kaplı alanın 25 cm kadar altından gelmesi Firuzköy Yarımadası'nın MÖ 4. yüzyıldan önceki bir dönemde deniz seviyesi altına kaldığını göstermektedir. Tam olarak ne zaman gerçekleştiği bilinmeyen deniz seviyesi yüksekliğinin iyi çözümlenmesi gerekmektedir. Bu sorun jeolojik

2 Hititlerde Demir'in kullanımıyla ilgili detaylı çalışmalar arasında Sedat Erkut'un 1983 tarihli Çivi yazılı Boğazköy Kaynaklarına Göre Hitit Çağında Demir, başlıklı doktora tezi başı çekmektedir. Ünal Yalçın'ın Hititler ve Demir konusundaki yayınları yanında, Halil Tekin'in, Eski Anadolu Madenciligi, Sevgi Dönmez'in Hitit Döneminde Değişim Aracı olarak kullanılan Madenler, Savaş Özkan Savaş'ın Çivi Yazılı Belgeler Işığında Madencilik ve Maden Kullanımı, Jana Siegelova, A. Kempinski ve E. Laroche, [CTH 242] çalışmaları, Hititlerin Demir kullanımını hem yazılı metinler hem de arkeolojik kanıtlarla detaylı olarak açıklamaktadır. Bkz. Kaynakça listesi

3 Sümerce-Akadça yazılı kaynaklarda, KU³.AN= amu-tum, as³ium (meteor demiri) ve AN:BAR=parzulum olarak adlandırılan demir madeni Kültepe metinlerinde altından beş misli değerli olarak geçmekte, KT.s/k-89 envanter numaralı bir vesikada ise gümüşten 90 misli değerli olduğu anlaşılmaktadır. Asur Ticaret Kolonileri Çağında, Demir ticareti Anadolu'nun yerli saraylarının tekelinde olup Asurlu tüccarlara bu madenin ticaretini yapma yetkisi verilmemiştir. (Sever, 1994: 92; Sever 1997: 293; Garelli 1977: 99; Yalçın 2004: 223; Bahar 1994: 310).

4 Kıbrıs'ın MÖ 2. bin seramiklerinin taklidi beyaz astarlı bir testi parçası yıllar ewel Çarşıkapı kazılarında ele geçmiştir. Fıratlı 1958: 29-32; Dönmez 2004: 41-55; Dönmez 2006: 239-264.

5 British Petrol laboratuvarlarında analiz yapılmıştır kendilerine teşekkür ederiz.

çalışmalarla anlaşılmaya çalışılacaktır. Seviye değişikliği sebepleri anlaşıldığında, İstanbul'un kronolojisindeki özellikle MÖ 2. bin MÖ 1. bin arasındaki döneminin bilgi eksikliğine dair tarihsel boşluk kapanabilecektir.

HELEN KOLONİ KENTİ BYZANTİON'UN LİMANI (BATHONEA)

Küçükçekmece Gölü'nün her iki yakası resmi bir yönetim olarak ilk kez MÖ.7 yüzyıllarda kurulmuş Byzantion şehir devletinin hinterlandı içerisinde yer almış, ardından Roma Döneminde de Konstantinopolis'in hinterlandı içinde kalmıştır. Özellikle Byzantion'un var olduğu yüzyıllar boyunca hinterlandı ile sıkı bir ilişkide olduğunu düşünmemiz gerekir, çünkü kent devletinin varlığını sürdürebilmesi için gereken tarım, deniz ürünü ve hammadde, merkez yerleşimin çevresinden temin edilmiş olmalıdır. Tarih boyunca hep gözde kalmış bir kentin, hinterlandıyla olan ilişkisi çok önemlidir. Bu nedenle Byzantion'un merkezine en yakın lagün durumundaki Küçükçekmece'nin geçmişte ağzının daha açık ve Marmara denizinin bir uzantısı olduğu düşünülecek olursa, merkezin ihtiyacı olan ürünlerin çoğunun buradan sağlanarak götürüldüğü düşünülebilir. Çünkü geçmişte kara yollarının azlığı ve yetersizliği nedeniyle yüklü ulaşımın su yolları ile yapıldığı bilinmektedir. Küçükçekmece'ye boşalan akarsular ile karadan iç kesimlerden hayvan sırtında getirilen tarım ürünlerinin, kuzeydeki ormanlardan kesilen kerestenin ya da İstirancalar'dan gelen demir, bakır, gümüş altın gibi madenlerin lagünün kuzeyinden kayıklara yüklenip Marmara kıyılarını takiben İstanbul boğazına getirilmesi kolaydır. Bu nedenle Marmara denizinden ince bir hatla ayrılan lagünden içeri giren denizciler, aynı zamanda doğal ve korunaklı bir bölgeye kavuşmaktadır. Bölge zaman içinde doğal korumanın dışında imarlı bir liman haline

gelmiştir. Araştırmalarımız ve kazılarımız sırasında Helenistik dönem yapı temellerine ve pek çok Helenistik seramik parçasına rastlanılmış ayrıca göle kuzeyden uzanan verimli Firuzköy Yarımadası'nın ucundan başlayıp kilometrelerce uzanan çok düzgün örülüş taş sıralarından oluşan kalıntılara rastlanılmıştır. Küçükçekmece gölünün batısında Avcılar kıyılarında kilometrelerce uzanan Helenistik dönem (MÖ.330- 30) kıyı teras duvarlarının, rıhtımın, göl içindeki olası fener yapısı kalıntılarının ve seramik parçalarının varlığı, bize burada önemli bir Helenistik Liman yerleşmesinin varlığını işaret etmiştir. İstanbul Arkeoloji Müzelerinde yer alan pek çok Helenistik mezar ve adak stellerinin Küçükçekmece Gölü çevresinden Avcılar Firuzköy kıyılarından gelmiş olması da bölgede Helenistik dönemde bir yerleşmenin varlığını bildirmektedir (Asal 2001:415). Bu kalıntıların nereye ait olduğu konusundaki araştırmalarımızda, şimdilik *Bathonea* adında bir *phyle* yerleşmesini işaret ettiğini düşünmekteyiz⁶.

BÜYÜK LİMAN / BİLGİLİ LİMANI

Göl üzerinde kuzeyden güneye doğru uzanan Avcılar Firuzköy Yarımadası'nın ucundaki doğal olmayan çıkıntı, bir antik limanın kalıntılarına aittir⁷. Kazı ekibimizce Büyük Liman/Bilgili Limanı olarak adlandırılan yarımadanın ucundaki alanda, düzgün kesme taş ve moloz taşlarla yapılmış, 1,5 m kalınlığında, limanın teras duvarlarına ait kalıntılar bulunmaktadır (Res. 22). Büyük Liman/Bilgili Limanı kalıntıları arasında; göl içindeki kayalık üzerine, fener inşa edildiğine dair bir kalıntı da tespit edilmiştir (Res. 23 a-b). Küçükçekmece Gölü, ilk zamanlar Marmara Denizi'nin bir koyudur. Geç Antik Çağ yazarlarından Agathias'ın aktardığı⁸ bilgilere göre, 6. Yüzyıldan öncesinde deniz ile gölü ayıran kumsalın bugünkünden çok daha açık olduğu bilinmektedir. Zamanla

6 Bu konuda, Strabon, Xenophon, Plinius, Potelmy, Prokopius, Codex Theodosianum; Al İdrisi Şerif gibi antik yazarlar, kaynaklar ve haritalar incelenmiştir ayrıca, J. Hammer 1822; Morthmann 1892; Millingen 1899; H. Glük 1920; Jirecek 1877; Seurre 1912; L. Robert 1964; Janin 1964; Eyice 1977/78; Mansel 1957; Fıratlı 1964; Taslıkloğlu 1959; gibi yazarların yayınları incelenmiştir. Kazı alanının Helenistik dönemdeki isminin Bathonea olamayacağı konusunda görüşlerde bulunmaktadır. Kazı ekibimizden Tekin, Bathonea isminin yer ismi olamayacağını bir topluluk (hekatostys) ismi olabileceğini öne sürerken, burasının Byzantion olduğu belirtmektedir. Sayar ise "Melantias"ı önermektedir (Tekin 2009a, 2009b; 2010; Sayar 2015).

7 Antik Liman kalıntılarına kazılarımıza desteklerini esirgemeyen ve ilk keşif ve kazı çalışmalarını beraber yürüttüğümüz Prof. Dr. Ahmet Emre Bilgili'nin ismi verilmiştir.

8 Geç Antik Çağ gezginlerinden, 552-558 yılları arasındaki olayları aktaran Myrinalı Agathias, Küçükçekmece Gölü'nün, Iustinianos döneminde [527-565] İstanbul'un bir limanı/demir yeri olduğunu bildirir [Agathias V. 3].

koyun önünde ince bir kıyı kordonunun (kıyı oku) oluşmaya başlamasıyla, yavaş yavaş deniz ve koy birbirinden ayrılarak lagün gölüne dönüşmüştür (Arıç 1955). Kıyı okunun doğuya doğru uzaması ile birlikte 1650 m uzunluğunda ve 45 m genişliğinde bir gideğen (göl ayağı) oluşmuştur (Doğaner 2000:6). Bu coğrafi oluşum antik çağda Myrmex günümüzde ise Menekeş Kanalı olarak tanımlanmaktadır (Res. 24).

HELENİSTİK KIYI TERAS DUVARLARI

2011 yılında Dr. Hakan Önez başkanlığındaki su altı ekibimiz tarafından Büyük/Bilgili limanından kuzeye doğru uzanan teras duvarlarının kesintisiz uzanıp uzanmadığını takip ve ne kadar yükselebildiğinin anlaşılması için teras duvarının kazısına başlanılmıştır. Yarımada'nın 2 km. kuzey doğusunda yükselen kıyılar bu çalışma için pilot bölge olarak ele alınmıştır. 10'ar metre aralıklı 3 x 5 metrelik sondajların altından kıyı teras duvarları görülmüştür. Bu nedenle daha kuzeyde Bilgili Limanından 3 km uzaktaki daha yüksek bir kıyı şeridi altında da duvarın var olup olmadığı için 2012 yılında yen bir sondaj çalışması yapılmıştır. Yaklaşık beş metre yüksekliğindeki kıyı, 40 metre boyunca kazılarak teras duvarı ortaya çıkarılmıştır. Duvarın dış cephesinde çok düzgün harçsız kesme taş bloklar görülmektedir. Duvarın içte yaklaşık 1,5 metre kalınlığında taş moloz dolgu ile doldurulduğu anlaşılmıştır. Dolgular arasında da harç görünmemektedir. Bu nedenle duvarın Helenistik dönemde inşa edildiğini sanmaktayız. Duvarın bazı yerde 3 metre yüksekliğe eriştiği görülmüştür. Orijinalinde daha fazla yüksekliğe ulaştığı sanılmaktadır. Duvarın üst seviyelerinden itibaren düzgün kesme taşlarının muhtemelen başka yapılarda kullanılmak üzere daha sonraki dönemlerde sökülerek alındığı görülmektedir. Kesme taş sırasından en fazla altta dört sıra geriye kalmıştır. Duvar bir noktada kapı biçiminde bir açıklık vermekte ve sonra yine devam etmektedir. Açıklık ve tabandaki düzgün kireç taşı bloklarla beraber arkada karaya doğru uzanan basamaklı bölüm, deniz ulaşımıyla yerleşmeye giren ve çıkanlar için kapı olarak planlanmış gibi görünmektedir (Res. 25 a-b-c-d). Böylece 2011 ve 2012 kazı sezonlarındaki kıyı çalışmaları Firuzköy yarımada-

sının tüm kıyılarının teras duvarıyla çepeçevre örüldüğünü kanıtlamaktadır. Liman, fener ve kilometrelerce uzanan teras duvarları gibi görkemli bir kamu inşa işini bugün bile üstlenmek kolay değildir. Kalıntılar Helenistik dönemde ekonomik açıdan güçlü bir devletin bölgedeki varlığını işaret etmektedir. Böylesi bir yatırım için bölgenin stratejik ve ekonomik açıdan değerinin yüksek olması gerekir.

ROMA İMPARATORU BÜYÜK CONSTANTİUS'UN SEÇİMİ

Roma İmparatoru I. Constantinus, tüm Akdeniz coğrafyasına yayılmış imparatorluğunu daha iyi yönetebilmek için başkentini, jeostratejik yönden Asya ile Avrupa'nın buluştuğu önemli bir coğrafyada konumlanmış ve bugünkü İstanbul'un tarihî yarımadasında MÖ. 7. yüzyılda kurulmuş olan Byzantion kent devletin merkezine taşımıştır. Constantinus, Roma'nın yeni başkentinde büyük bir imar faaliyetine girer. Geç Antik Çağ kaynakları, Konstantinopolis'in en dış sınırlarının Küçükçekmece'den başladığını yazar. Bölge Roma Döneminden itibaren Region olarak anılmaya başlar.

Firuzköy Yarımadası'nın kuzeyindeki kazı alanında; Büyük Sarnıç, Kale İçi Yapıları, Sütunlu Yapı ve Kıyı Teras Duvarları olarak adlandırılan kalıntılarda kazılar devam etmektedir. Kazılarda ortaya çıkan yapıların tuğlaları (Res. 26), I. Constantinus ve oğullarının (Constantinus II, Constantius, Constans) hâkimiyet dönemine ait damgalar taşımaktadır (Sayar 2013: 53-55; 2015: 187-194).

İmparator I. Constantinus ile oğulları zamanından başlayarak, giderek genişleyen ve imparatorlara ait bir mekânı barındıran saray/manastır kompleksi, *martyrion*, büyük su sarnıcı gibi mimari kalıntılara sahip olduğu düşünülmektedir.

NEA ROMA'NIN EN BÜYÜK SARNICI

İlk kez 2011 sezonunda başlatılan kazılarda, damgalı tuğlalardan örülmüş, kemerli, açık bir sarnıç tespit edilmiştir (Res. 27-28). Sarnıcın içinde, duvar yüzeyinin 5 cm'lik kalın bir sıvayla kaplı olduğu, onun da üzerinin daha ince bir tabaka hâlinde sıvandığı görülmüş,

düzenli aralıklarla pişmiş toprak künkler bulunmuştur. İçleri toprakla dolmuş bu künkler temizlendiğinde, çoğunun kör oldukları ve arka kısımlarının bilinçli olarak kapatıldığı anlaşılmıştır. Kapalı künklerin, büyük su kapasitesine sahip sarnıcın içindeki su basıncını azaltmak amacıyla yerleştirildiği sanılmaktadır. Yapının, doğu-batı ile kuzey-güney duvarlarının köşe yaparak değil de, oval dönerek birleştiği ve batı yönündeki duvarın, yukarıdan gelen basıncı engellemek amacıyla kemerli nişlerle devam ettiği görülmüştür; bu nişlerden dokuz tanesi açılabilmiştir. Sarnıcın uzunluğunu anlamak amacıyla doğu-batı eksenli uzun duvar takip edilmiştir. 2012 yılı itibarıyla 70,2x18,1 m ebatlarında yaklaşık 1200 m² alanı kapsayan sarnıcın uzun duvarı takip edilmiştir (Res. 29). Yüzeyden -3,5 m alçalarak devam eden sarnıcın tabanının, 15 cm kalınlığında, kırmızı renkli, sıkıştırılmış tuğla tozundan hazırlanmış bir harçla sıvandığı anlaşılmıştır. Uzun duvarın güneyinde, sarnıca su sağlayan kanallardan birisi tespit edilmiştir. Dış yüzeyi taştan, içi ise molozla doldurulmuş kanal, yatağını ve kenarlarını oluşturan ince taş plakalar ve su geçirmezliği sağlayan iç kaplamasıyla geniş ve alçak bir duvardan oluşmaktadır. Kanalin ve çevresindeki anıtsal boyutlu su yapılarının varlığı, bölgede yaşayan büyük bir nüfusu göstermektedir. Sarnıklar aynı zamanda limana girip çıkan gemilerin temiz su ihtiyacını karşılamışlardır. Sarnıca ele geçen damgalı tuğlalar yoluyla İmparator I. Constantinus döneminde (324-337) bu yapının inşasına başlanılmış ve sonrasında imparatorun oğulları tarafından inşaatın devam ettirilmiş olabileceği; 5-6. yüzyıllarda da dönemin önemli din adamları ya da bölgesel yöneticileri tarafından, değişik tuğla imalathanelerince üretilen malzeme ile onarımların yaptırıldığı sanılmaktadır (Sayar 2013: 53-55). Su yapısının kazısı tamamlanmamış olmasına rağmen bu ölçüleriyle İstanbul'daki Roma su yapıları içerisinde en büyük boyuta erişmiş bulunmaktadır.

AZİZ MEZARI (MARTYRION)

Kale içi (Res. 30) alan olarak adlandırdığımız alanda ortaya çıkan büyük yapı gruplarının

niteliği henüz tespit edilememiştir. Bu yapı gruplarının birbiri ile ilişkili bir kompleks olduğunu düşünmekteyiz. Kale kalıntısı önündeki alanlarda tabanları *opus sectile* tarzında mozaik kaplı, köşegenli bir yapının niteliği çözülememiştir (Res. 31). Mimari planının özellikleri henüz tam ortaya çıkmamasına rağmen bu yapının 4-5. yüzyıllara ait bir *martyrion* olabileceğini düşünmekteyiz⁹. Orta Çağın ünlü tarihçisi Anna Comnena bölgede Aziz Theodor Theoran'a ait yapılmış bir *martyrion'dan* söz etmektedir. Yapının duvarlarında ya da kubbesinde mozaik kaplı sahneler olduğuna dair bol miktarda renkli hatta bir kısmı altın kaplı tessera parçaları ele geçmektedir (Res. 32). Yapının tabanın altında kırılmalı kenet izleri taşıyan büyük taş bloklar görülmüştür. Bu izler yapının daha önceden var olan bir Helenistik yapının üzerine kurulmuş olduğu kanısını vermektedir.

AVAR SALDIRISI

Bazilikal Yapı: İlk kez büyük bir sütun parçasından yola çıkılarak kazılmaya başlanılan kalıntı anıtsal tipte büyük bir yapıdır ve Bazilikal bir plan vermektedir. Yapının son kez 13. yüzyıl başında kullanıldığı en üstteki buluntulardan anlaşılmaktadır. Yapı aşağı doğru kazıldıkça 5. yüzyıla kadar inmiştir (Res. 33-34). Ancak kazılarda yapının temelini henüz inilmemiştir. Yapının deprem-heyelan ve bir saldırı sonucu bir kaç kez yıkılıp tekrardan yapıldığı mimari izlerden ve küçük buluntulardan anlaşılmaktadır. Ancak her yeni yapımda kullanım biçimi ve amacı değişmiş olabilir. İlk yapımda pek çok atölyesi olan bir saray, ardından dini amaçlı bir yapı hatta kutsal şifa veren bir hastane olarak hizmet vermiş olması da mümkündür. İmparator Phokas (602-610) ve imparatorlar Yaşlı ve Genç Heraklios'lara (610-640) ait altın sikkeler ve ortaya çıkarılan 700'den fazla unguentarium (ilaç merhem, kutsal su şişeleri) yapının 7. yüzyıl başındaki önem ve zenginliğini göstermektedir. (Res. 35). Tübitak Marmara Araştırma Merkezi tarafından yapılan analizler sonucunda unguentariumların içlerinde ilaç kalıntıları olduğu anlaşılmıştır. Söz konusu açmalarda yaklaşık 620-640 yılları civarında büyük bir

9 Prof. Dr. Asnu Bilban Yalçın ve Prof. Dr. Blazej Stanislawski yapının bir martyrion olabileceğini belirtmektedirler.

yangın yaşandığı gözlenmektedir. Yangın sırasında aceleyle yapının terk edildiği, geride kalan çok fazla buluntudan anlaşılmaktadır. İçinde bulunan tıbbi üretimde kullanılan malzemeler nedeniyle bir hastane (nosokomeion) olabileceği de düşünülen sütunlu yapının kazı çalışması tamamlandıktan sonra gerçek bir tanımı yapılabilecektir. Bu tarihler, Tuna Nehri'ni geçerek Bizans topraklarına ait Trakya üzerinden gelen Avarların Konstantinopolis'e kadar akınlar yaptığı ve İmparator Phokas ile Heraklios'un batıda Avar ve Bulgarlar ve doğuda Sasanilerle savaştığı yıllardır (Ostrogorsky 2006:81-102).

Bazilikal planlı anıtsal yapının pek çok bölümün maden, mücevher, cam, seramik, ilaç yapımı gibi küçük atölyeler için ayrıldığı ele geçen kalıp ve diğer buluntulardan anlaşılmaktadır (Res. 36 a-b) ve çevresinin 7. yüzyılın ilk yarısında yaşanan yangın ya da saldırının ardından bir süre terk edildiği sanılmaktadır.

9-11. yüzyıllar arasında eski temellerin üzerine daha özensiz mimari ile tekrar yerleşildiği görülür. (Res. 37). Bu dönemde kuzeyden gelen Vikinglere ait izler ortaya çıkmaktadır (Res. 38). 11. yüzyılda bir kez daha deprem ya da deprem sonrası gerçekleşen bir heyelan ile kayan yapıların artık onarımları güçtür. Kazılarda en üst seviyeler indirilirken karşılaşılan duvar yıkıntılarından (Res.39) ve altından gelen seramik ve malzeme ile sikkelerden büyük felaket anlaşılmaktadır.

Deprem sonrasında yerleşim tekrar toparlanmaya çalışılsa da 13. yüzyıldan sonra eski günlerinin ihtişamından eser kalmadığı buluntuların azlığı ve kalitesinden anlaşılmaktadır. 14. yüzyıldan sonra, yarımadanın kuzeyi yerleşim yeri olarak kullanılmamıştır.

KÜÇÜK LİMAN YOLU, HAVUZ

Yarımadanın güney ucundan kuzeye doğru 2 km yukarıda, doğu kıyısında, Küçük Liman olarak adlandırdığımız küçük koyda taş kaplı iki iskele mevcuttur. Bunlardan güneyde yer alan iskelenin 2009 yılında kazısına başlanmıştır. Yüzeyden 1 m kadar aşağıda, düzgün kesme taştan yapılmış kaplamalar ortaya çıkarılmıştır. Alanın doğu ve batısında, göl ke-

narında yer alan duvarların, üst üste harçsız taş sıraları şeklinde, kıyıya paralel uzandığı görülmüştür. Taş iskelenin arkasında, batı yönde ilerletilen kazı çalışmalarıyla; 3,85 m genişliğinde, kenarlarındaki bordür taşlarıyla şekillendirilmiş, ortasına daha küçük taşlarla stabilize dolgu yapılarak üzeri toprakla sıkıştırılmış, oldukça düzgün bir antik yol tespit edilmiştir. İskeleden yukarıya doğru düz devam eden yol, 100 m sonra dik açı yaparak keskince sola dönmektedir (Res. 40 a-b-c). Küçük Liman Yolu olarak adlandırdığımız ve üzerinde ele geçen seramik parçalarıyla diğer küçük buluntular sayesinde, Erken Roma döneminden itibaren kullanıldığını ortaya çıkan yol, Helenistik ya da Erken Roma dönemine tarihlenen 5x7 m'lik bir havuza ulaşmaktadır. Havuz, kireçtaşı blokların düzgün kesimiyle oluşturulmuştur. Birkaç basamakla havuza iniş merdiveni yapılmıştır (Res. 41). Havuzun en üst sırasındaki taşlar, içte silmeli olarak işlenmiştir. Havuzun tabanı da yine çok düzgün kesimli kaplama taşlarıyla örülmüştür. Havuzun güney yamacında tonozlu bir yapıya ait kalıntılar vardır. Tonozlu yapı kalıntıları ve su kanallarının mevcudiyeti Geç Roma döneminde de burada bir su yapısı olduğunu düşündürmektedir (Kuruçayırılı vd 2015: 114-120).

BALIK PAZARI (MACELLUM)

Havuz ve hamamın önünden geçen taş ve mermer döşeli antik yol geniş bir meydana bağlanmaktadır. Kazılarak ortaya çıkarılan meydanın ölçüleri 40 x 40 m'dir (Res. 42). Bu meydanın antik balık pazarı (Macellum) olarak kullanıldığını sanmaktayız. Balık satıcıları loncası başkanı gün açarırken günlük balık miktarını bölge yöneticisi olan eparkhos'a bildirdikten sonra, balıkçıların gece boyunca tuttıkları balıkları küçük liman yolundan taşıyarak meydana getirdikleri, günlük olarak devlete ödemek zorunda oldukları vergiyi (Dagron 2002: 459) buradaki havuza balık olarak bıraktıktan, sonra da balıklarını pazarladıkları sanılmaktadır. 2008 yılı araştırmasında Küçük Liman kıyısında bulunan ve ekibimizin epigrafi Prof. Dr. Mustafa H. Sayar tarafından okunan, EPARKOU damgalı bir unguentarium parçası, burada bir yerel yöneticinin varlığını belirten ilk kanıttır (Res. 43). An-

tik Yunan ve Roma dönemlerinde balıkçılığın kent ekonomisindeki yeri çok önemlidir. Antik kaynaklara göre, Küçükçekmece'de yaşayan nüfusa oranla, o yıllar için çok büyük bir tutar olan yıllık 15.000 bin ton balık tutulmaktaydı (Bursa 2010:14-18). Roma ve Bizans dönemlerinde İstanbul ve yakın çevresinde loncalar aracılığıyla yürütülen her türlü ekonomik faaliyet rahatça denetlenebilmektedir. Lagün gölleri tuzlu, ılık ve besinle dolu olduklarından palamut ve ton gibi göçmen balıkların yanı sıra kefal, kılıç, yılan balığı gibi diğer balıkların da rahatça üremelerine olanak sağlarlar. Küçükçekmece'nin kefal yumurtasından üretilen havyar kurutması ve Garum adlı balık sosları Antik Çağ boyunca oldukça revaçtadır (Deveciyan 2006: 218).

JÜSTİNANUS DÖNEMİNDE BÜYÜK DEPREMLE YIKILAN KİLİSE

Meydanın güneyinde üç nefli plana sahip bir bazilikal planlı, apsisli bir yapı daha kazılmaya başlanmıştır. Bazilikal tipteki yapının apsisinin kubbesinden dökülen taş parçalarının yıkıntıları arasında iki bireye ait iskelet (Res. 44) ile bir adet İmparator Jüstinyanus sikkesi ele geçmiştir (Res. 45) Ayrıca orta nefin mermer tabanı üzerinde sıra dışı bir biçimde yatmakta olan bir başka bireyin durumu da ani bir yıkımdan kaçmamış olduğunu göstermektedir. Orta nef mermer tabanda karşımıza çıkan iskeletin üzerinde büyük taş parçaları yer almıştır. Adeta yıkıntı altında ezilmiş gibi görünen bireyin, kaburga kemikleri ve başı eziktir. Yanında 6. Yüzyıla tarihlenen mor renkli bir cam şişe parçası bulunmuştur. Bu izler jeofizik uzmanlarımıza göre muhtemel bir depremi işaret etmektedir¹⁰. Jüstiyanus dönemi sikkesi depremin 6. yüzyılda yaşanmış olabileceğini göstermektedir. Ortaçağ kaynaklarında Ayasofya'nın yapımından 22 yıl sonra İstanbul'da yaşanan çok büyük bir depremin Küçükçekmece çevresindeki büyük yapıların temeline kadar yıkıldığından söz edilmektedir¹¹. Kazı alanındaki Apsisli Yapı'nın kubbe çöküntüsü ve duvarlarının temeline kadar yıkılmış olmasının tespiti antik kaynakları doğrular niteliktedir. Apsisli Yapı'nın orta ne-

findeki taban gri renkli Prokonnesos (Marmara Adası) mermerleri hâlâ mevcuttur. Yapının, muhtemelen 6. yüzyıldaki büyük depremlerle ani bir yıkılışının ardından temellerine kadar çöktüğü ve yapı taşlarının alınarak çevrede kullanıldığı anlaşılmaktadır. Doğu nefinin olduğu yerde taş döşeli bir yol inşa edildiği anlaşılmaktadır (Res. 46). 10-11. yüzyıllarda ise tamamen yıkılmış yapının nartex kısmına gelen bölümlerinin mezarlık olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Bazilikal tipli yapının inşasından çok daha önce apsis ve çevresinin kullanılmış olduğu, yapı taşlarının farklılığından anlaşılmıştır. Apsisin temelini oluşturan kırilangıç kenetli büyük taş bloklar, burada daha önce Helenistik bir exedranın bulunabileceğini göstermiştir. Exedra olasılıkla bir su yapısı/çeşme/havuz (?) olarak kullanılmış olmalıdır. 2012 yılı kazı sezonunda tespit edilerek detaylı araştırması Mağara araştırmacılarımız tarafından yapılan araştırma sonucunda su kanalının, söz konusu exedraya temiz su sağladığı anlaşılmıştır. Zaman içinde su tünelinin içinin toprak ve moloz ile kapanmasıyla yeniden açılan tünellerin exedradan uzaklaştığı sanılmaktadır. Helenistik dönemden sonra bir süre terk edildiği anlaşılan exedra, Geç Antik Çağ'da büyük bir bazilikanın apsis temeli olarak kullanılmıştır.

OSMANLI DÖNEMİNDE AVCILAR

Gölün iki yakasının MS 13. Yüzyıldan sonra uzun süre bir yalnızlığa büründüğünü görüyoruz. Bu konuda henüz net bir açıklama yapmak mümkün olmasa da 13. Yüzyıldaki Haçlı seferleri, 14. yüzyıldan itibaren Türklerin Trakya'yı ele geçirmeye başlamaları, 15. Yüzyılda Osmanlı'nın Edirne'yi başkent etmesiyle hedeflenen Konstantinopolis'in alınması için yapılan kuşatmalar sırasında bölgenin sıkça askeri üst olarak kullanılması nedeniyle yerli halkın bölgeyi terk ettiğini düşünebiliriz. Bu olaylar kuşkusuz deniz ticaretini de zayıflatmıştır. Avcılar Firuzköy'deki kazılarda Osmanlı dönemine ait en erken örneğimiz 1444 Edirne baskılı Sultan II. Murad'a ait bir

¹⁰ Jeofizik çalışmalarımız Prof. Dr. Şerif Barış başkanlığında Kocaeli ve Almanya Kiel Üniversiteleri jeofizik uzmanlarıyla yürütülmektedir.

¹¹ Konstantin Porphyrogennetos, Basil, 63; Theophanes Contianus, V: 94.

sikkedir. Bu sikke üzerindeki "IYI" (iki ok ve ortada yay) sembolünü görmekteyiz. Sultan II. Murad, Kayı boyu sembolünü Osmanlı döneminde kullanan tek Sultandır (Res. 47).

Bu sikkenin ön yüzünde üstte çifte Murad yazısı simetrik olarak iki kez yazılmıştır.

- Ön Yüzde: Kayı boyu sembolü ve aralarda "Kayı"nın dört kolunu sembolize eden yıldızlar yer almıştır.
- Arka Yüzde: Duribe - Edirne yazmaktadır (Edirne'de Basılmıştır).

Kayı boyu sembolünün sikkelerde Osmanlı dönemi boyunca bir tek II. Murad tarafından kullanılmış olmasıyla bu nadir baskı çok önemlidir. Osmanlı'da Kayı boyu sembolü bazı silah ve armalarda Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar kullanılmış, daha sonra bu sembol unutulmuştur.

Sikkenin basılı olduğu 1444 tarihi Osmanlı için önemli bir tarihtir. Bu tarihte 20 yıllık hükümdarlığı süresince Balkanları Osmanlı'ya ilhak etmiş olan II. Murad Han'ın Karamanoğulları meselesiyle meşgul olmasından yararlanan eden Haçlı ordusu, 1443'te Tuna'yı aşarak Sofya ve Niş'i almıştır. 1444'te Yalvaç Muharebesinde iki taraf da kesin bir üstünlük kuramamıştır. Haçlılar, geri çekilirler. Neticede 12 Temmuz 1444'te Macarlarla on yıl süreli Segedin Sulh Antlaşması imzalanır. Sultan II. Murad Han, Segedin Antlaşmasından sonra yorgun düşmüştür, kırk yaşında tahtan feragat eder. Hacı Bayram-ı Veli'nin İstanbul'u fethedeceğini işaret buyurduğu oğlu Mehmed (Fatih) lehine; "Sağlığımda oğlumun padişahlığını göreyim." diyerek saltanattan çekilir. Osmanlı tahtına onüç/on dört yaşındaki İkinci Mehmed Han'ın geçirilmesi on yıllık Segedin Sulh Antlaşmasına rağmen, başta Papalık ve Macarlar olmak üzere Avrupa devletlerini ümitlendirir. Osmanlılara karşı birleşerek hazırlıklarını süratle tamamlarlar. Hunyadi Yanoş Segedin Antlaşmasını bozarak, yanında Papalık kuvvetleri de olduğu hâlde, büyük bir Haçlı ordusuyla hareket eder. On dört yaşındaki Sultan Mehmed Han, ömrünün yirmi sekiz yılını muharebe meydanlarında geçiren babası İkinci Murad Hanı yaşından ümit edilmeyecek ifadelerin bulunduğu tarihi davet mektubu ile tahta geçmeye çağırır. İkinci Mu-

rad Han, Manisa'dan Edirne'ye gelir. Murad Hanın kumandayı ele almasından sonra, tecrübe, dirayet ve askerlerin içten bağlılığının da verdiği kuvvetle, Varna'da Haçlılara karşı İslâm-Türk tarihinin en muhteşem zaferlerinden biri daha kazanılır.

II. Murad, Varna galibiyeti sonrasında Edirne'ye döner. Saltanat mahiyeti onun tekrar tahta geçeceğini düşünürken, o oğlu Mehmed'i tahtta bırakıp Manisa'ya dönmeye karar verir. Ancak Mehmed'i, çocuk yaşta olması hasebiyle hükümdarlık makamına yakıştıramayan Yeni Çeriler, alışkın oldukları gibi güçlü bir hükümdar istemektedirler. Mehmed, Varna savaşı sonrasında geçen iki yıl boyunca makamını manen dolduramayınca Yeni Çeriler isyan hareketine girişirler. Edirne Çarşısında bulunan pek çok evi yakıp ahaliyle zulmederler. Bu gelişmeler üzerine Sadrazam Halil Paşa, Saruca Paşa'yı Manisa'ya gönderip II. Murad'ı tahta geçmesi için davet etmekle vazifelendirir. Ancak Mehmed'e tahttan feragat etmesini teklif etmeye cesaret edemez. Bunun yerine Mehmed'i birkaç gün sürecek bir av düzenleyerek makamından uzaklaştırır. Mehmed, avdayken Edirne'ye ulaşan II. Murad, halkın ve Yeni Çerilerin teveccühü ile tekrar tahta oturur.

OSMANLI DÖNEMİNDE KÜÇÜKÇEKMECE LAGÜNÜNÜN KULLANIMINA DAİR HİPOTEZLER

1. Sultan Mehmed'in gönderildiği av bölgesinin bugün Avcılar olarak anılan ve hem Roma, Bizans hem de Osmanlı döneminde İmparator ve Sultanlara ayrılmış özel Av bölgesi olarak bilinen bölge olup, olamayacağı konusu araştırılmalıdır.
2. Avcılar'ın Firuzköy bölgesi Bathonea kazı alanının yürütüldüğü göl kenarındaki bölgedir. Firuzköy adının Yıldırım Beyazıt'ın Rumeli Beylerbeyi Firuz Bey ile ilişkisinin olabileceği de ihtimaller arasındadır. Çünkü Küçükçekmece Gölünün batısından bugünkü Firuzköy'den itibaren Merkez Edirne olmak üzere batıya Balkanlara kadar olan bölge Rumeli olarak adlandırılır ve buranın yöneticisine Beylerbeyi denilirdi.
3. II. Mehmed'in İstanbul kuşatması sırasında topların Küçükçekmece'de döktürüldüğü

konusu pek çok kez gündeme gelmiştir (Eyice 1978: 67). bunun yanında ordunun nerede konakladığı ve donanmanın nerede gizlendiği de bilinmemektedir. II. Mehmed'in gemileri karadan götürmesi ile ilgili olarak devrin kaynaklarında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Üstelik, gemilerin karadan yürütülmesi ile ilgili bilgiler sadece Dukas ve Kritovulos'un eserlerinde yer almaktadır (Dukas 1956:166; Kritovulos 2012). Böyle önemli bir olay Türk tarihlerinde en fazla iki satırla yer almıştır. Bazı kaynaklara göre 70, Evliya Çelebiye göre ise 100 parçalık küçük tekneden oluşan yelkenli donanma bir gecede Haliç'e indirilmiştir. Bizans kaynakları da gemileri birden bire gördüklerinden söz ederler. Gemilerin yürütülmesiyle ilgili en ilginç bilgiyi Osmanlı ordusunda görevli olan Polonyalı Konstantin Mihailoviç vermektedir. Mihailoviç, Rumelihisarı'nın yapılmasının ardından, hisarın 4 mil ilerisindeki korulukta 30 geminin yapıldığını bunların Haliç'e indirildiğini yazmıştır. Evliya Çelebi ve Münecimbaşı gibi fetihten sonra yaşayan yazarlar da gemilerin Okmeydanı'nda inşa edilip, denize indirildiğini eserlerinde belirtmişlerdir. Ancak, bu konuya gelen itirazlardan birisi karada gemi inşa edilemeyeceği üzerinedir (Afyoncu 2001: 186-187).

Fetih sırasında donanmanın nereden geldiği hep muammadır. Bazı tarihçilere göre; Dolmabahçe'den, hele ki Tophane'den başlayacak bir gemi aktarma operasyonu doğrudan Bizanslıların gözü önünde yapılmış demektir. En zifiri gece için bile bunun aksini iddia etmek olanaksızdır. Erhan Afyoncu, 145 küçük parçadan oluşan Fatih'in gemilerinin Okmeydanı'nda yaptırılmış olabileceğini, bu nedenle karadan yürütülmediğini ileri sürmektedir (Afyoncu 2001: Tarihte İstanbul Kuşatmaları ve İstanbul'un Fethi bölümü soru-cevap: 9). Ancak, eğer gemiler Haliç'in kuzeyinde Okmeydanı'nda yapıldıysa, Bizanslıların, Osmanlı'nın Haliç'e gemi indirilmesi hazırlıklarının farkında olabileceği ve daha dikkatli olarak Haliç'in kuzeyine de zincir çekebilecekleri ya da farklı önlem alabilecekleri akla gelmektedir. Bu da kaynakların söz ettiği biçimdeki ani bir saldırı ihtimalini ortadan kaldırmaktadır.

Küçükçekmece Gölündeki antik liman ve teras duvarlarının kilometrelerce uzunluğu ve belirli aralıklarla çekek ve imalat yerlerinin varlığı burada gemi yapımı için uygun ve hazır durumda bir geçmişi zaten barındırmaktadır. Kazı sırasında bulduğumuz binlerce büyük boyutlu çiviler ve metal aksam, gemi inşasına dair izler taşımaktadır (Res. 48).

Kuzeyden Küçükçekmece Gölüne bağlanan Sazlıdere'nin kuzeyindeki ormanlık alan ise kayın ve çam tarzı ağaçlarla gemi inşası için uygun ham maddeyi sağlamaktadır. Sazlıdere üzerinden kolayca Küçükçekmece gölüne indirilen kütükler ile burada üretilen tekneler aynı zamanda gizlenme için ideal bir coğrafi konum içinde güvenle hazırlanmış olabilir. Hava kararırken gölden çıkan tekneler bir kaç saat içinde Haliç yakınlarına varabilirler (Res. 49).

Bu yüzden kazı alanı hem binlerce yıllık geçmişinin yanında Osmanlı tarihinin de maddi kanıtlarla bilinmeyenlerine ışık tutacak özel bir alandır. Hem karada hem de suda yapılacak kazılar yanında Kazı bilim heyetimizde görev alan değerli Osmanlı tarihçileri arşiv araştırmalarıyla bu konudaki titiz çalışmalarına başlamışlardır.

15. yüzyıldan sonra ıssızlaşan bölgenin, 18. yüzyıldan itibaren ise tekrar canlanmaya başladığını görmekteyiz. Bunun nedenleri Balkanlar'daki siyasi gelişmelerden dolayı özellikle 15. yüzyılda Balkanlara yerleştirilen Türkmen boylarının geri dönmeye başlamalarıdır. Göçmen ailelerin Avcılar'a dönmeye başladığına dair izler kazılarda rastladığımız 18-19 yüzyıllara ait olan bir grup lüle (Res. 50), sırlı tabaklar (Res. 51-52), kaseler, testilerle ve Osmanlıca yazıtlı mezar taşlarıyla kanıtlanmaktadır.

SONUÇ OLARAK:

Bilinen en eski adları konusunda I. ve II. yüzyıl coğrafyacılarınca Bathynias / Batinias / Bathoneas Deresi olarak adlandırılan Göl ve yakın çevresi Ortaçağ boyunca Regium / Rhegion / Regio / Regi / Ryga olarak tanınmıştır (Agathias V:3). Göl çevresinin Osmanlı dönemiyle birlikte Küçükçekmece adını aldığıını

görmekteyiz (Eyice 1978: 67). Ancak gölün batı yakasının tarif edilmesi gerektiğinde, İmparatorlar ve Sultanlardan kalan gelenekle av yeri olduğunu göstermek için her zaman "Avcılar" olarak kullanılmış olmalıdır.

İstanbul arkeolojisi için, genellikle kent merkezlerine yönelik çalışmalardan söz edilebilir. İstanbul'un ne Helenistik ne Roma-Bizans ne de Osmanlı dönemlerinde henüz yakın çevresiyle ilişkisi tam anlamıyla aydınlatılmamıştır. İstanbul'un tarihsel geçmişinin ve kültürel peyzajının sağlıklı araştırılması için çevresinin arkeolojik, filolojik, jeomorfolojik, jeodezik, klimatoloji gibi bilimler aracılığıyla ortaya çıkarılacak geçmiş dönem verilerine ihtiyaç bulunmaktadır. Mega kentin batı yakasında 2007 yılından itibaren başkanlığımızda yürütülen İstanbul Tarih Öncesi Araştırmaları ve Küçükçekmece Göl Havzasının Avcılar Firuzköy Yarımadasındaki arkeolojik kazı ve araştırmalar bu boşlukları aydınlatmak amacıyla başlatılmıştır. Kısa sürede elde edilen bilgiler bir yandan sorulara cevap verirken diğer yandan da yeni sorular ve hipotezleri peşinden getirmektedir.

İlk beş sezon sonundaki kazılarımızda ele geçen taş aletler ve seramikler Alt Paleolitik çağdan, Çanak çömleksiz Neolitikte, Çanak Çömleklili Neolitikten, Tunç Çağlarına kadar bölgedeki binlerce yıllık tarihi kanıtlarken özellikle, MÖ 5-MS 7. yüzyıllar arasında Akdeniz'in batısından doğusuna kadar pek çok antik merkezle (İspanya, İtalya, Sicilya, Fas, Mısır, Lübnan, Fenike, Suriye, Ege adaları) Karadeniz arasında yapılan yoğun bir deniz ticaretinin varlığını da ortaya koymuştur. MS 7. yüzyıldan sonra azalan uluslararası ticaretin en önemli nedenleri arasında lagünün önünün giderek daralması, bunun yanında siyasi olaylar, saldırılar ve kuşatmalar sayılabilir. 9. yüzyıldan sonra tekrar canlandığını gördüğümüz bölgede bir kaç yüzyıl sonra tekrar sükunet hakim olmuştur. 13. yüzyıldaki 4. Haçlı seferi ardından, Küçükçekmece gölü ve çevresinde içine kapanık durgun bir yaşam izlenmektedir. 15. yüzyıldan itibaren Türk hakimiyetine giren bölge 20. yüzyılın sonlarından itibaren parlak ve canlı günlerine tekrar kavuşmuştur.

Yukarıda kısaca değinilen Avcılar ve çevresine ait tarihsel geri bakış, bölgenin hiç bir zaman boş olmadığını, zaman zaman yaşanan doğa olayları, deprem, heyelan, çökme, kıyı bandı ve iklim değişiklikleri yanında siyasi, ekonomik olaylar, savaşlar, kuşatmalar (Avar, Bulgar, Peçenek, Latin, Osmanlı) gibi olayların ardından bir müddet boşalmış olsa bile, tekrar yerleşildiğini göstermektedir. Anlaşıldığı kadarıyla zengin coğrafi kaynakları yanında Avcılar'ın tüm ana yolların üzerinde olması Avcılar'ı yüz binlerce yıldır vazgeçilmez kılan en önemli faktördür.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Agathias Agathias, *Agathiae Myrinaei Historiarum Libri Quinque*, (Ed. R. Keydell), *Corpus fontium bizantinae Series Berolinensis* 2, 1967.

Comnena Comnena, Anna, *The Alexiad*, (Trans. E. A. Dawes), *Byzantine Series Cambridge*, 2000.

Dukas Bizans Tarihi, (Çev. V. Mirmiroğlu) İstanbul Fetih Derneği, İstanbul, 1956

Konstantin Porphyrogenetos On the Administration of the Empire

Theophanes Contianus Book V (Life of Basil I)

Kritovulos Kritovulos Tarihi 1451-1467 (Çev. Ari Cokanal), 2012, Heyomola yayınları, İstanbul.

Evlîya Çelebi Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, I. Kitap, I. cilt, (haz. S.A. Kahraman, Y. Dağlı), 2003, YKY, İstanbul

Modern Kaynaklar

Afyoncu 2012 Afyoncu E. 2012, Sorularla Osmanlı İmparatorluğu I, (2. Baskı) Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

Alp 2002 Alp, S., *Hitit Çağında Anadolu*, Tübitak Yayınları, Ankara.

Alparstan 2002 Alparstan M., "Artukka: Aşşuwa Ülkesi ve Lokalizasyonu / Artukka: Das Land Aşşuwa und seine Lokalisation", *Anadolu Araştırmaları*, XVI: 23-34.

Asal 2001 Asal R., *Altışehir Buluntuları n1976-1991*, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı, 17: 415-424.

Arıç 1955 Arıç, C. 1955. *Haliç ve Küçükçekmece Gölü Bölgesinin Jeolojisi* (Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Maden Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Aydınğün 2009 Early Neolithic Discoveries at Istanbul, *Antiquity*, 320, 83:1-6

Aydınğün 2013 Aydınğün, S. 2013. "İstanbul-Küçükçekmece Gölü Havzası (Bathoneal) Kazılarında M.Ö. 2. Bine Ait Eserler", *Arkeoloji ve Sanat Yayınları* 144: 1-14.

Bursa 2010 Bursa, P. 2010. *Antik Çağ'da Anadolu'da Balık ve Balıkçılık*, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

Dagron 2002 Dagron, G. 2002. "The Urban Economy, Seventh-Twelfth Centuries", *The Economic History of Byzantium: From the Seventh through the Fifteenth Century*: 393-461.

Deveciyan 2006 Deveciyan, K. 2006. *Türkiye'de Balık ve Balıkçılık*, (Çev. E. Üyepazarıcı), Aras Yayıncılık, İstanbul.

Doğaner 2000 Doğaner, S. "Kıyı Oklarının Doğal Varlıklar

- Olarak Korunması", *Coğrafya Dergisi*, Sayı 8, 2000, s. 1-28
- Dönmez 2004** Dönmez, Ş. 2004. "Protohistorik Çağda Halic ve Tarihi Yarımada", Dünü ve Bugünü ile Halic, Sempozyum Bildirileri 22-23 Mayıs 2003: 41-55.
- Dönmez 2006** Dönmez, Ş. 2006. "The Prehistory of the Istanbul Region: A Survey", *Ancient Near Eastern Studies Journal* 43: 239-264.
- Dönmez 2014** Dönmez, S., Hititler Döneminde Askeri ve Siyasi Faaliyetlere Bağlı Metal Dolaşımı,
- Erkut 1983** Erkut, S., Çivi yazılı Boğazköy Kaynaklarına Göre Hitit Çağında Demir, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara,
- Eyice 1977-1978** Eyice, S. 1977-1978. "Tarihte Küçükçekmece", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 6-7: 57-123.
- Eyice 1978** Eyice, S. 1978. "Tarihte Küçükçekmece", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni* 62/341: 2-10.
- Fıratlı 1958** Fıratlı, N. 1958. "Çarşıkapı'da Bulunan Prehistorik Keramik/ The Prehistoric Pottery Found at Çarşıkapı-Müzeden ve İstanbul'dan Haberler", *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı/Annual of the Archaeological Museums of İstanbul* 8: 29-32/74.
- Fıratlı 1964** Fıratlı, N. 1964. *Les stèles de Byzance Funeraires de Greco-Romaine*, Paris.
- Garelli 1977** Garelli, P.P. *Marchands et Tamkaru Assyriens en Cappadoce*, Iraq, 39, London.
- Janin 1964** Janin, R. 1964. *Constantinople byzantine, développement urbain et répertoire topographique*, Paris.
- Jireček 1877** Jireček, C. J. 1877. *Die Heerstrasse Von Belgrad Nach Constantinopel und Balkanpasse*, Tıpkı Basım, Arkeoloji ve Sanat Yayınları 2016, İstanbul.
- Karauğuz, 2002** Karauğuz, G., *Hitit Devletinin Siyasi Anlaşma Metinleri*, Çizgi Kitapevi, Konya
- Kempinski, Koşak, 1977** Kempinski, A., ve S.Kosak "Hittite Metal "Inventories" (CTH 242) and Their Economic Implications", *Tel Aviv*, 4: 87-93.
- Kuruçayırılı vd. 2015** Kuruçayırılı, E., H. Eğilmez, G. Küçükali, M. Albukrek, E. Uzel ve S. Aydingün 2015. "Water Supply Tunnels of İstanbul Küçükçekmece Lake Basin (Bathonea)", *Hypogea 2015-Proceedings of International Congress of Speleology in Artificial Cavities-Rome*, 11/17 March 2015: 114-120.
- Laroche 1971** Laroche, E., *Catalogue des textes hittites*, 2nd ed.-Paris, 1971.
- Mansel 1957** Mansel, A. M. 1957. "İstanbul Tersanesinde Bulunan Bir Lahit ve Bir İstanbul Lahitler Grubu Hakkında Araştırmalar", *Bellekten*, 83: 395-427.
- Müller-Karpe 2002** Müller-Karpe, A., Orta Hitit ve Büyük İmparatorluk Dönemleri Çanak Çömleği, Bin Tanrılı Halk Hititler ve Hitit İmparatorluğu, İstanbul, 502-505
- Ostrogorsky 2006** Ostrogorsky, G. 2006. *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev. Fikret İşıltan), 6. Basım. Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Özdoğan 1982** Doğu Marmara ve Trakya Bölgesi Araştırmaları, TAD, XXVI:37-49.
- Savaş 2006** Savaş, Ö.S., Çivi Yazılı Belgeler Işığında Anadolu'da (İ.Ö. 2. Bin Yılında) Madencilik ve Maden Kullanımı, Ankara, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Sayar 2013** Sayar, M. H. 2013. "Küçükçekmece Gölü Kuzeybatı Kıyısında Ortaya Çıkarılan Yapılarda Bulunan Tuğlalar Üzerindeki Damgalar Hakkında Ön Rapor" *İstanbul Araştırmaları Yıllığı/Annual of İstanbul Studies* 2: 53-55.
- Sayar 2015** Sayar, M. H. 2015. "Ziegels tempel von den Ausgrabungen am Nordwestufer des Lagunen sees Küçükçekmece", *Inscriptions in Byzantium and Beyond (Veröffentlichungen zur Byzanzforschung)*, 38: 187-194.
- Seure 1912** Seure, G. 1912. "Antiquités thraces de la Propontide: Collection Stamoulis", *Bulletin de Correspondance Hellénique* 36: 534-641.
- Sever 1994** Sever, H., "Asur Ticaret Kolonileri Çağında (1970-1750) Anadolu Dışına Çıkışı Yasaklanan Bazı Madenler" XII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 85-94.
- Sever 1997** Sever, H., "Amütüm Madeninin Ticaretinin Yapılması Hususunda, Asur Şehir Meclisince Verilmiş Bir Ruh-satname" *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri*, 3:293-299.
- Siegelová 1993** Siegelová, J., "Metalle und Metallurgie (In den heth. Texten)", *RIA*, VIII 1/2: 112-119.
- Taşlıkloğlu 1959** Taşlıkloğlu, Z. 1959. "Rhegion Küçükçekmece Kitabeleri", *Bellekten*, XXIII, 92:545-562.
- Tekin 2015** Tekin, H., *Eski Anadolu Madenciligi*, Bilgin Kitapevi, Ankara
- Tekin 2009a** Tekin, O. 2009a. "Byzantion'un Etnik Yapılanması ve bir Örnek: Bathonea-Bir Lokalizasyon Önerisi Üzerine Düşünceler", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 132: 139-141.
- Tekin 2009b** Tekin, O. 2009b. "Küçükçekmece Gölü (Rhegion) Kıyısındaki Byzantionlular ve Bir Hekatosstys-Bathonea", *Toplumsal Tarih* 192: 90-93.
- Tekin 2010** Tekin, O. 2010. "Küçükçekmece'deki 'Bathonea' Üzerine", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler*, 29: 8-11.
- Turan 2016** Turan, O., Hititlerin Batı Anadolu İle Etkileşimi Bağlamında Hitit - Wiluša İlişkisi, Bilecik Seyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Bilecik Seyh Edebali University Journal of Social Sciences Institute, 1: 91-106.
- Vogt 1973** Vogt A. 1973. *Basile I er empereur de Byzance (867-886) et la civilisation byzantine a la fin de IXe siècle*, Paris 1908, tıpkı basım Hildesheim-New York.
- Ünal 1992** Ünal, A., "1991'de Boğazköy-Hattuşa'da Bulunan Hitit Kılıcı ve Üzerindeki Akkadca Adak Yazıtı", *Müze*, 4: 46-49.
- Ünal 1993** Ünal A., Boğazköy Kılıcının Üzerindeki Akadca Adak Yazıtısı hakkında Yeni Gözlemler, Nimet Özgüç'e Armağan, Aspects of Art and Iconography Anatolia and Its Neighbours Studies in Honor of Nimet Özgüç, TTK, Ankara, 727-730.
- Yalçın 2004** Yalçın, Ü., "Iron Technology in Antiquity", *Anatolia Cradle of Castings*, Önder Bilgi [Ed.], İstanbul, 221-224.
- Yalçın 2006** Yalçın Ü., "Hititler'de Demir", *Uluburun Gemisi: 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*, (ed. Ü. Yalçın, C. Pulak, R. Slotta), Bochum, 495-504.

Harita 1: Avcılar'ın göl ve deniz arasındaki eşsiz konumu.

Res. 1: Avcılar Saadetdere mevkiinde bulunan Osmanlı Dönemi köşk kalıntıları (Fot. Neziha BAŞGELEN)

Res. 2: Ambarlı Meydanı'nın 1899'daki görünümü.

Res. 3: Balkan göçmeni kadınlar Avcılar / Firuzköy arazilerinde tarla sürüyor. (Fot. Firuzköy Vakfı Arşivi)

Res. 3a: Amindos Çiftliği Mahsüllerinin Toplanığ Şehre Götürülmesi İçin Kamyona Yüklenmiş Hali 1955

Res. 3b: Amindos Çiftliğinde Çaęatay ailesi - 1965

Res. 3c: Pala Adem Tarladan dönerken

Res. 4: Firuzköy Yarımadası üzerinde buğday başakları.

Res. 5: Firuzköy Yarımadası üzerinde ayçiçekleri tarlaları.

Res. 6: Avcıların barbunya balığı satıcısı, 1960'lar (Özcan TETİK arşivi).

Res. 7: Ambarlı Köyü'nün sayfiye olarak geliştiği yıllar (Özcan TETİK arşivi).

Res. 8: E-5 kara yolu üzerinde ilk benzin istasyonu. Günümüzde "Avcılar Merkez-Üniversite" Metrobüs durağının bulunduğu nokta. (Özcan TETİK arşivi)

Res. 9: Ambarlı'da yer alan dolum ve enerji üretim tesisleri.

Res. 10: Avcılar'da ulaşımın temel aracı Metrobüs hattı. (Fot. Ayberk ENEZ)

Res. 11-12: Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazılarında çıkarılan taş aletler.

Res. 13: Firuzköy'de sulama için açılan kuyulardan çok sayıda arkeolojik veri elde edilmiştir.

Res. 14: Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazılarında MÖ. 2.bine tarihlenen demir heykelcikler.

Res. 15: Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazılarında MÖ .2 bine ait seramik

Res. 16: Kazılarda özel bir mekan içine yerleştirilmiş testi içinde toz kalay kalıntısı

Res. 17: Marmara Denizi'nin açık havada görüş mesafesi.

Res. 18: MÖ. 2. bine ait Kıbrıs seramik parçası.

Res. 19: MÖ.2 bine ait Miken seramik parçaları.

Res. 20: Orta Tunç Çağı Balkan tipi seramik kulbu

Res. 21: Yapı içinde dairevi biçimde depolanmış bitümen parçaları

Res. 22: Büyük / Bilgili Limanı teras duvarları

Res. 23a: Büyük / Bilgili Liman'ın uydu görüntüsü.

Res. 23b: Büyük / Bilgili Liman'ın doğuya doğru görüntüsü.

Res. 24: Menekşe Kanalı'nın günümüzdeki görünümü. (Fot. Ayberk ENEZ)

Res. 25a: Küçükçekmece Göl Havzasında (Bathonea) tespit edilen kıyı duvarları.

Res. 25b: Kazılarak ortaya çıkarılan ve kilometrelerce boyunca devam eden kıyı teras duvarları.

Res. 25c: Firuzköy Yarımadasının Kuzey doğusunda kazılarak ortaya çıkarılan kıyı duvarlarının üç metre yükseliğe ulaşan bölümü

Res. 25d: Kıyıda yer alan gemi / tekne inşa bölümü

Res. 26: Kazılarda ele geçen damgalı tuğlalar.

Res. 27: Küçükçekmece Göl Havzasında (Bathonea) tespit edilen açık sarnıç.

Res. 28: Açık sarnığın kısa duvarı

Res. 29: Açık sarnığın 70 metreye varan uzun duvarı.

Res. 30: Kale ve önündeki yapı kalıntılarının kazısı

Res. 31: Martryon ve opus sectile tarzındaki taban döşemesi.

Res. 32: Martryon duvar mozaiklerine ait tessera parçaları

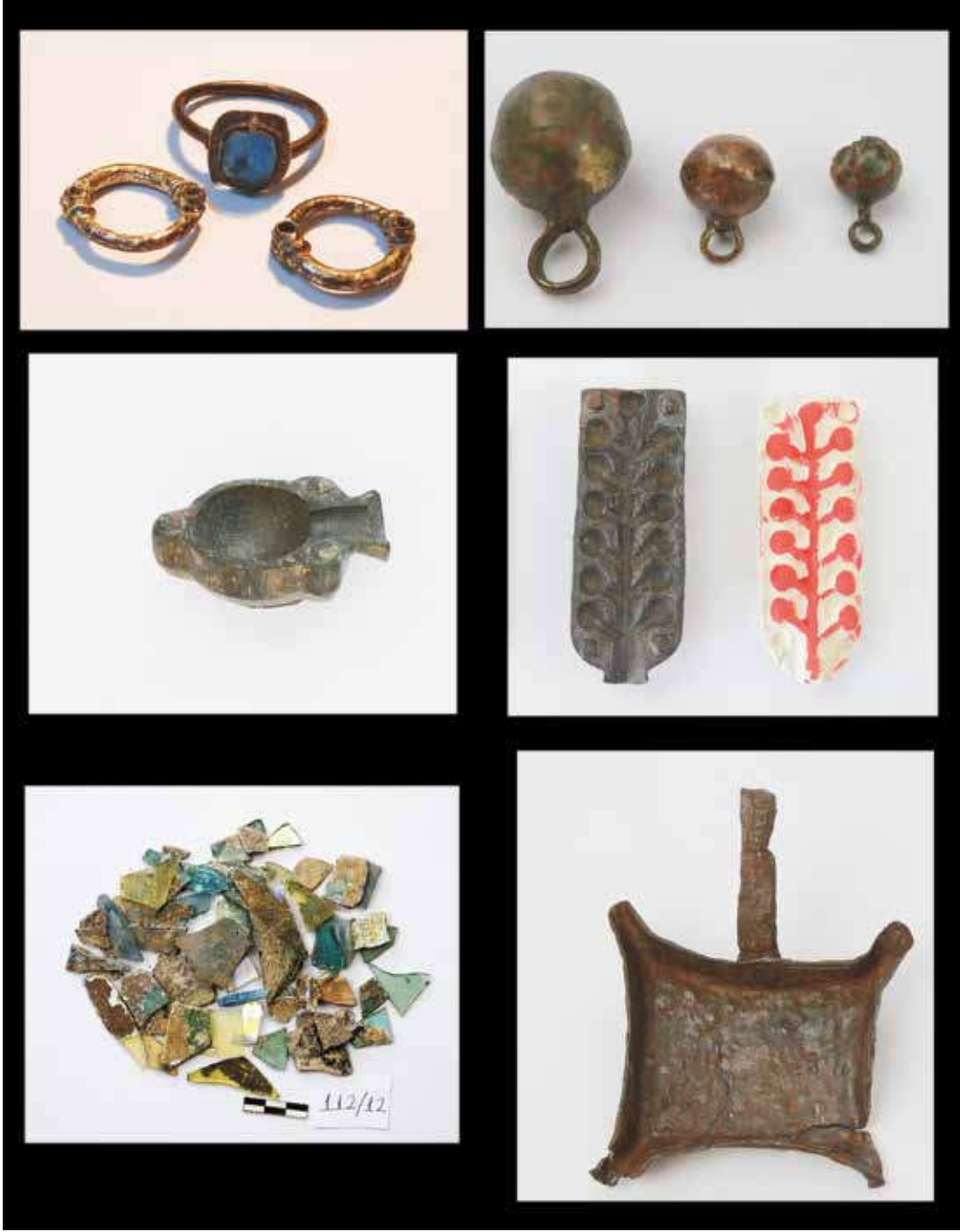
Res. 33: Mimari plastik parçalardan bir örnek.

Res. 34: Bazilikal yapıdan 5. yüzyıla ait sepet biçimli başlık

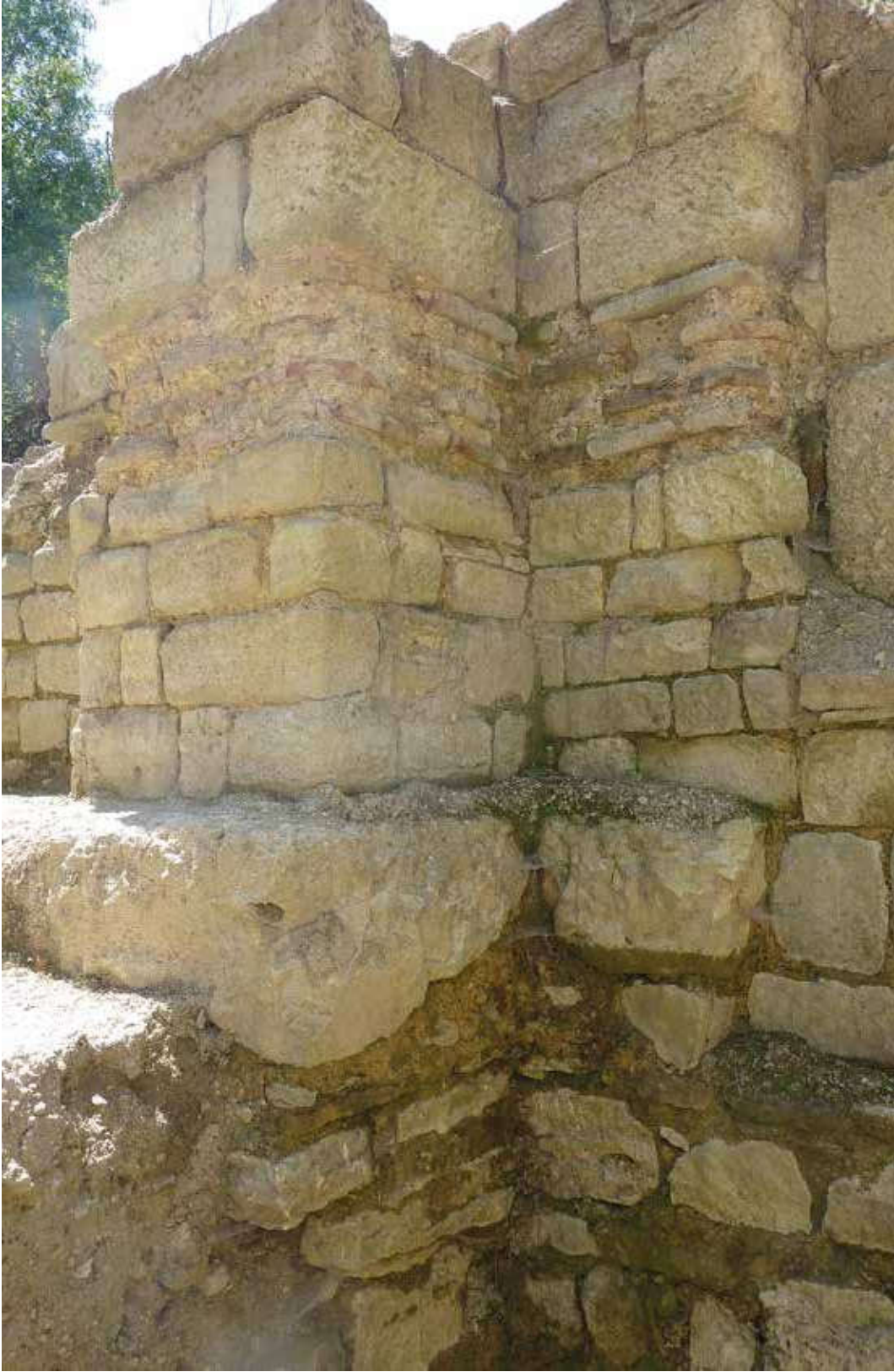
Res. 35: Toplu halde ortaya çıkarılan Unguentariumlar (İlaç Kapları).

Res. 36a: Kazılarda ele geçen mücevher, cam üretimi ile ilgili buluntular.

Res. 36b: Kazılarda ele geçen metal küçük buluntular.

Res. 37: Farklı dönemlere ait duvarların detay görüntüsü.

Res. 38: Vikingliye ait olduğu sanılan iskelet

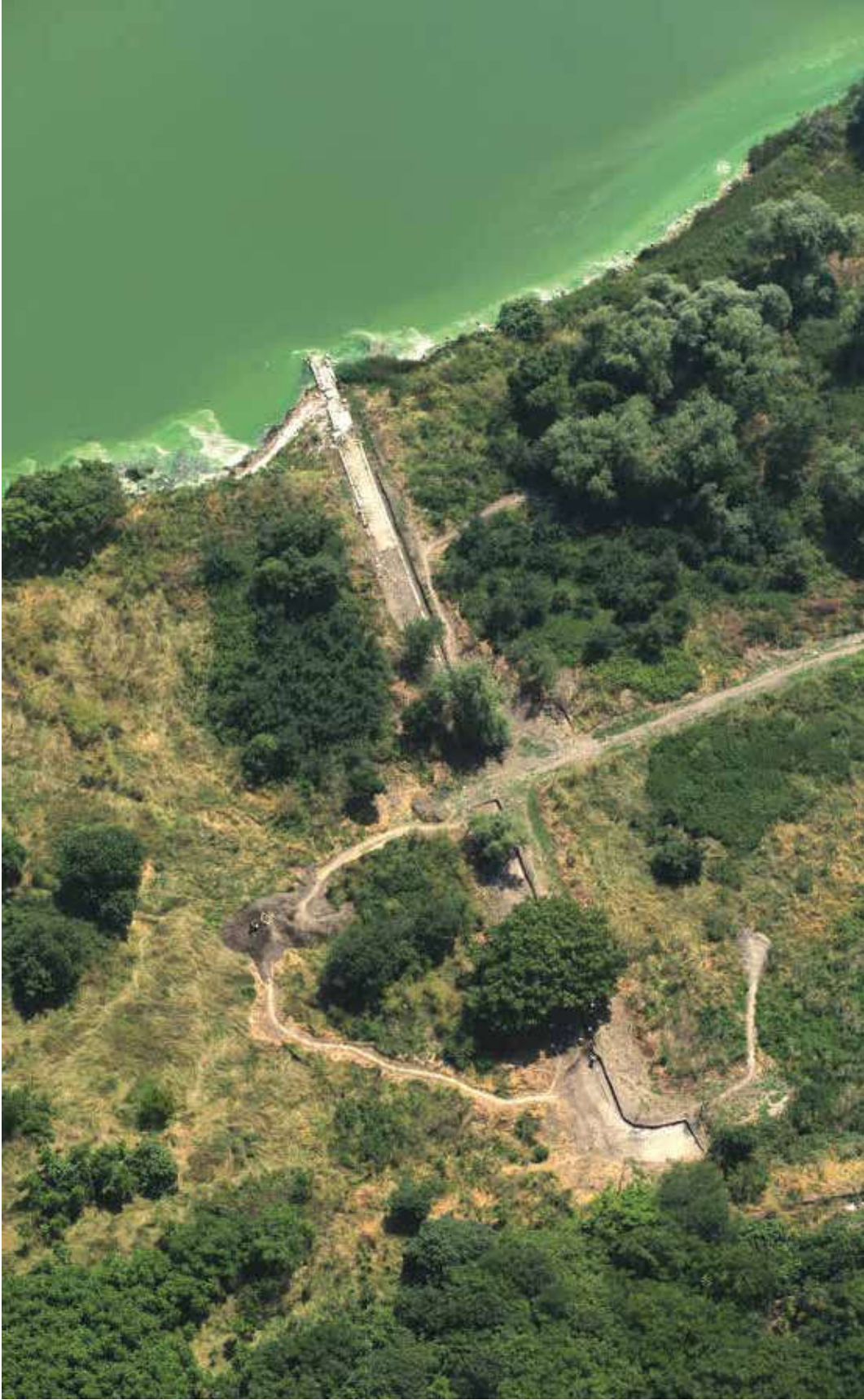
Res. 39: Yıkım izlerini ortaya koyan dağılmış duvar taşları.

Res. 40a: Küçük Liman'ın kazılar ile ortaya çıkarılması.

Res. 40b: Küçük Liman'ın kazı sonrası durumu

Res. 40c: Küçük Liman'dan meydana devam eden yolun konumu ve dönüşü.

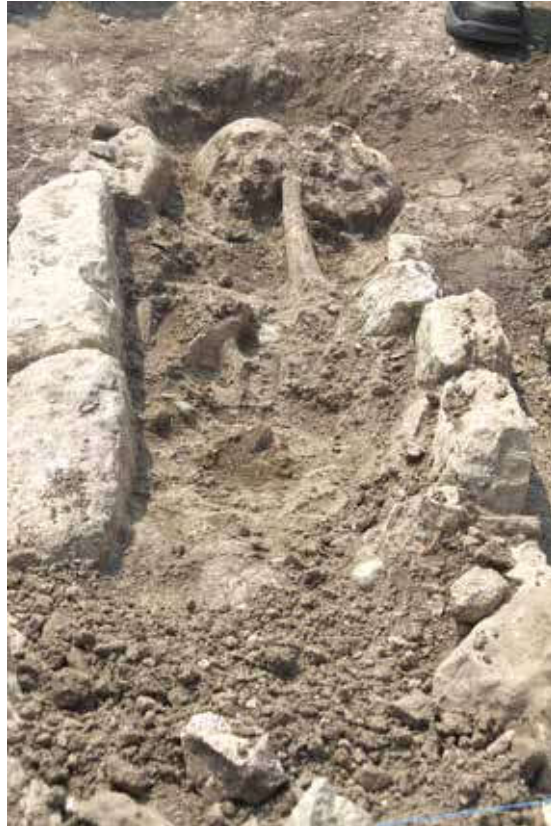
Res. 41: Balık Havuzu

Res. 42: 40x40 m boyutlarındaki taş döşeli meydan.

Res. 43: "Eparkau" ibareli ungueantarium.

Res. 44: Yıkım altında kalan iki bireyin görüntüsü.

Res. 45: Yıkım altında kalan bireyler ile ele geçen sikke.

Res. 46: Apsisli yapının kuzeyinden geçen taş döşeli yol.

Res. 47: "İYİ" sembolü (Kayı Boyu), Edirne basımı 1444 tarihli II. Murad Mangır

Bu sikkenin ön yüzünde üstte çifte Murad yazısı simetrik olarak iki kez yazılmıştır. Üstte: Kayı boyu sembolü ve aralarda "Kayı"-nın dört kolunu sembolize eden yıldızlar yer almıştır. Arka Yüzde: Duribe-Edirne yazmaktadır (Edirne'de Basılmıştır). Kayı boyu sembolünün sikkelerde Osmanlı dönemi boyunca bir tek II.Murad tarafından kullanılmış olmasıyla bu nadir baskı çok önemlidir. Osmanlı'da Kayı boyu sembolü bazı silah ve armalarda Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar kullanılmış, daha sonra bu sembol unutulmuştur.

Res. 48: Çok çeşitli biçim ve ölçülerde üretilmiş çivi türleri.

Res. 49: Yarımburgaz Mağarası önünden geçerek Küçükçekmece Gölü ile birleşen Sazlıdere.

Res. 50: Kazıda ortaya çıkarılan Osmanlı Lüleleri

Res. 51: 15. yy. Yeşil sırlı Osmanlı Çanağı

Res. 52: Osmanlı dönemine ait sırlı seramik kaplar